Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Үнэмшэлтэй 1921 оной июнин 21-нээ гарана. | № 152 (17875) | 1988 оной июлиин 1, пятница | Сэн 3 мүн.

РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ

У К А З

АРАДАЙ ГЭГЭЭРЭЛЭЙ ХУДЭЛМЭРИЛЭГШЭДТЭ «РСФСР-эй ҺУРГУУЛИИН ГАБЬЯАТА БАГША» ГЭҺЭН ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ЗЭРГЭ ОЛГОХО ТУХАЙ

Һурагшадые һургалгада, коммунис өһөөр хүмүүжүүлгэдэ габьяатай байһанайнь, олон жилдэ үнэн сэхээр ажаллаһанайнь түлөө «РСФСР-эй һургуулиин габьяата багша» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгохо:

Буряадай АССР-һээ

Самсонов Борис Дмитриевичтэ — Зүүн Сибириин түмэр замай Улаан-Үдэ станциин дунда һургуулиин багша.

РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ В. ОРЛОВ.

РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь С. ЧИСТОПЛЯСОВ.

Москва, 1988 оной июниин 29.

КПСС-эй Бүхэсоюзна XIX конференци

ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

КПСС-эй Бүхэсоюзна XIX конференци 1988 оной июниин 29-дэ Москвада, Кремлиин Съезднүүдэй өргөө хүндэлмэрэй үргэлжэлүүлбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь, партиин Московско горкомой нэгэдэхи секретарь Л. Н. Зайков үглөөнэй заседани дээрэ һуугаа.

Үдэшэ түрүүлэгшэ, КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, кандидат, ЦК-гай секретарь Разумовскийн Мандатна комиссиин элидхэл, конференциин делегадууд шагнаба. Мандатна комиссиин элидхэл нэгэн дуугаар баталагдаа.

Үдэшэ КПСС-эй XXVII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлгын ябаса ба хубилган шэнэдхэлгые гүнзэгырүүлхэ зорилгонууд тухай» М. С. Горбачевэй элидхэлые делегадууд зүбшэн хэлсэлгээ үргэлжэлүүлэ.

Үдэшэ КПСС-эй Волгоградска обкомой нэгэдэхи секретарь **В. И. Калашников**, СССР-эй Уран зохёолшодой холбооной правленийн нэгэдэхи секретарь **В. В. Карпов**, КПСС-эй Алтайн крайкомой нэгэдэхи секретарь **Ф. В. Попов**, Ленинградай В. И. Ленинийн нэрэмжэтэ оптико-механическа нэгэдэлэй радиоаппаратурые заһабарилагша **В. П. Смирнов**, СССР-эй Науканууд ай академийн Америкийн ба Шэнжэлгээнүүдэй болон Канадын институтай дарга **Г. А. Арбатов**, Азербайджанай Компартийн ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **А. Х. Везиров** элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан байгаа.

Конференци эмнэ резолюциннуудай проектнүүдые хэлсэлгэ комиссинуудые һунгаба:

«КПСС-эй XXVII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлгын ябаса ба хубилган шэнэдхэлгые гүнзэгырүүлхэ зорилгонууд тухай»;

«Совет общество дотор демократи үргэдхэхэ, политическа системын реформо тухай»;

«Хүн бүрэй хоорондын харилсаанууд тухай»;

«Законнуудые хоорондын харилсаанууд тухай»;

«Хуулийн реформо тухай».

Зарлалгын һүүлээр КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь **Н. Н. Слюньков** түрүүлэлгэ доро элидхэлые зүбшэн хэлсэлгэ үргэлжэлүүлэгдэбэ.

Нүгөө талаар РСФСР-эй Театральна ажал ябуулагшадай хамтбооной правленийн түрүүлэгшэ **М. А. Ульянов**, Украйнай Компартийн ЦК-гай секретарь **В. В. Гришин**, Пермь хотын 130-дахи һургуулийн багша **Ф. А. Федотова**, СССР-эй Науканууд ай академийн президент **Г. И. Марчук** элидхэл тушаа үгэ хэлэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, ЦК-гай секретарь **В. П. Никонов** үдэшэй заседани дээрэ түрүүлэгшэр һуугаа.

Үдэшэ Армениин Компартийн ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **С. Г. Арутюнян**, Белоруссийн Компартийн ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **Е. Е. Соколов**, РСФСР-эй Уран зохёолшодой холбооной правленийн түрүүлэгшэ **Ю. В. Бондарев**, КПСС-эй Краснодарска крайкомой нэгэдэхи секретарь **И. К. Полозков**, ВЛКСМ-эй ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **В. И. Мироненко**, СССР-эй 50 жилэй ойн нэрэмжэтэ Ивановска станок бүтээлгын үйлэдбэриин нэгэдэлэй генеральна директор **В. П. Кабаидзе**, Латвийн Компартийн ЦК-гай нэгэдэхи секретарь **Б. К. Пуго** элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан байгаа.

Конференцидэ хабаадагшадай хэлэһэн үгэнүүд ехэ анхаралтайгаар шагнагдажа, зал сооһоо үгэнүүд соностоһон, ажаглалтануу хэгдэһэн байха юм.

Заседанийн түгэсхэлдэ нүхэр **М. С. Горбачев** конференцийн президиумдэ орohон хэдэн асуудалнуудта харюусаба.

• • •

Бүхэсоюзна XIX партийна конференци июниин 30-най 10 часта Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо хүдэлмэрээ үргэлжэлүүлбэ.

«КПСС-эй XXVII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлгын ябаса ба хубилган шэнэдхэлгые гүнзэгырүүлхэ зорилгонууд тухай» КПСС-эй ЦК-гай элидхэлые делегадууд зүбшэн хэлсэнэ.

Хүсэл зоригнай эршэдэнэ

КПСС-эй Бүхэсоюзна XIX конференциин хүдэлмэридэ республикымнай ажалшад гүнзэгы анхаралаа хандуулна

ҮНЭН СЭДЬХЭЛҺЭЭ ДЭМЖЭНЭБ

Совет ороноймнай арад зон боложо байгаа XIX партконференциин хүдэлмэридэ гол анхаралаа табина. Демократиие бүри үргэдхэжэ эхилһэн эгээл харюусалгатай үедэ үнгэргэгдэжэ байһан тус конференциин совет арадай, Коммунис партийн түүхэдэ өөрын онсо һуури эзэлхэ байһаниие КПСС-эй Генеральна секретарь М. С. Горбачевой гүн удхатай, бодото ажабайдалай хүшэр хүндэ шатануудые эли тодоор харуулһан элидхэл үшөө дахин гэршэлнэ.

Буряадай мебель-модо болбосоруулгын комбинадай ажалша коллектив конференциин хүндэлэлдэ абаһан социалис уялгануудаа амжалтатайгаар дүүргэһэн тухайгаа мэдээсэ һэн. Хубилган шэнэдхэлгын сэхэ шууд замдаа гаража байһаниие хүн бүхэн эли тодоор ойлгодог болоһониинь ехэ һайшаалтай. Би юрын механизатор мэргэжэлтэй хүнби. Тус комбинадта ажаллажа эхилһээрни арба гаран жэл үнгэршэбэ. Хэрбээ хэдыхэн жэлэй урда хүдэлмэришэн бүхэн багаар ажал хэжэ, ехээр салин хүлһэ абаха тухай бодомжолдог байбал, КПСС-эй ЦК-гай түүхэтэ апрелиин Пленумэй удаадахи сагуудта нэн түрүүн хүдэлмэришэд өөһэдынгөө энэ алдуутай бодомжые оготолон орхихоор эрид шиидээ һэн гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Манай комбинат байгша онһоо ажахын шэнэ гуримаар хүдэлжэ эхилбэ. Хүн бүхэн хэһэн ажалайнгаа зэргээр салин хүлһээ абадаг болоо. Тиихэдэ хүдэлмэришэдэй бүтээһэн ажалайнгаа шанарые улам һайжаруулха хэрэгтэ гол анхаралаа табижа эхилһэниинь һайшаалтай. Хубилган шэнэдхэлгын хуби заяан хүдэлмэришэн хүнэй бата гарта байһые гүйсэд мэдэрээбди гэжэ хамта хүдэлдэг нүхэдэйнгөө үмэнэһөө мэдүүлхэ хүсэлтэйбэ.

Комбинадай гаражай жолоошод болон механизаторнууд конференциин үедэ бүри бүтээсэ ехэтэйгээр ажаллажа, халаан бүриингөө даабариие үлүүлэн дүүргэхэ зорилгонуудые хараалаад, абаһан уялгануудаа нэрэтэй солотойгыень бэелүүлхын тула шармайн үү, али эрэидээ доно.

В. ФРОЛ
БМДК-гай хүдэлмэриин
КПСС-эй гэшү

ШҮҮМЖЭЛХЫ УДХАТАЙГААР

Эхэ ороноймнай ниислэл — Москва хотодо боложо байгаа партийна конференци түрүү үзэлтэй хүн бүхэнэй анхарал татаһаар. Тэрэ тоодо манай Түнхэнэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой Тоориин һу һаалиин комплексынхид Коммунис партиингаа конференциин материалнуудые ехэ анхаралтайгаар радиогоор шагнажа, телевизорээр хаража, газетэ дээрэһээ уншажа, һаһаан сэдьхэлээ ханаана. Тус конференци хадаа манай ажабайдалай, ажаһуудалай бүхы талын һайн һайхан хэрэгүүдые мүн дутуу дундануудые элирүүлэн, олондо мэдээсэбэ. Харин бидэнэй дунда үзэгдэдэг дутуу дунда зүйлнүүдые ойрын сагта бодото дээрэнь усадхаха хэмжээ ябуулганууд ые хараалхам дамжаггүй.

Конференци дээрэ болоо байһан хөөрэлдөөн үнэн сэ партийна ёһо гуримтайгаа шүүмжэлхы удхатайгаар үнгэрнэ гэжэ би тоолоноб.

Ехэ хуралдаанай нэрэ сольн хүндэлэлдэ дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ оролсоходоо дээшэлүүлэгдэнэн уялга абаа һэм. Харин мүнөө зургаан һарын туршада үнеэн бүриһөө 2000 килограмм һу һаажа, хэлэһэн үгэеэ хэрэг дээрэнь бэелүүлжэ шадаһандаа баяртайбэ. Саашадаашье туйлаһан амжалтаяа һуладуулхагүйбэ. Тиигэжэ жилэй дүүрэтэр үнеэн бүриһөө 3500 килограмм һу һаахаб гэһэн уялгаяа дүүргэхэмни лабтай.

А. АНГАМАЕВ,
һаалишан, коммунист.

КОНФЕРЕНЦИИН НЭЭГДЭҺЭН ҮДЭР

Бүхэсоюзна XIX партийна конференциин хүндэлэлдэ холын Аха нютагаархин эрхим амжалтануудаа зорюулһан байна. Хадалиг районой алишье һалбарида амжалтануу бии гээшэ ааб даа. Манай районой ажахынуудай элдэб һалбарида хүдэлһэн ажалай, партиин ба дайнай ветерануу районой бүхы ажалшадтай хамта Бүхэсоюзна партийна конференциие үгтуулан, габшагайгаар ажаллаһан байха юм.

Манай Аха нютагые «ехэ газартай» холбохо харгы баригдажа байһаниинь эли. Энэ харгы барилгада «Аха» гэжэ кооперативай, «Саяануу» гэжэ артелиин, Ахын экспедициин ба районой колхозуудай түлөөлэгшэд хабаадалсана. Урдань энэ харгыгаар ото морёор ябадаг байгаа ха юм. Харин мүнөө машинаар Улаан-Үдэ хүрэхэ арга бии. Үбэлэй харгыгаар манай нютагай жолоошод Орлик—Улаан-Үдэ гэһэн маршрудаар ябана.

Эдэ үдэрнүүдтэ партиин райкомой үүсхэлээр партиин, дайнай ба ажалай 15 ветеран сугларжа, партиин райкомой нэгэдэхи секретарь С. Д. Аюшеевтэй харгын барилгашадта ерээ. Харгышадай ажаллажа байгаа газарта дайнай дүлэн соогуур ябажа, баатаршалга харуулһан, дайшалхы орден ба медальнуудтай Ринчин Шултымович Будаев, Дугар Аюрович ба Габаа Аюрович Габановууд, Сергей Жамсаевич Самаев, ажалай ветерануу Зинаида Самбуевна Манханова, Эра Леонтьевна Петрова болон бусад хүдэлмэрилэгшэдтэй һонирхолтой уялзалгануудые үнгэргэбэ. Гадна тэдэнэр һамарта, Зүүн Холбоо, Мон тосхонуудта хүрэжэ, геологууд, алба хаагшад ба бусад хүдэлмэрилэгшэдтэй уулзаһан байна. Эдэ уулзалганууд дээрэ Бүхэсоюзна XIX партийна конференцидэ зорюулһан ажалай бэлэгүүд тухай хөөрэлдөө хээ, үшөөл саашадаа ажалаа улам габшагайгаар эрхилхэ тухай хэлсээ.

Конференциин нээгдэһэн үдэртэ Орлик тосхондохи В. И. Ленинэй хүшөөгэй дэргэдэ митинг боложо, хүндэтэ ветерануу, алба хаагшад, ажалшад агуу багшын хүшөөдэ сэсэгүүдые, гирляндануудые табиһан байна.

Митингые партиин Ахын райкомой нэгэдэхи секретарь С. Д. Аюшеев нээгээд, богонихон үгэ хэлэжэ, сугларагшадые амаршалаа.

Удаань ветерануу районой залуушуултай хани халуун оршон байдалда үүлзаба.

Вл. ГАЛСАНОВ.

СОЦИАЛИЗМЫН ШЭНЭ ШЭНЖЭ ШАНАР ТЭЭШЭ

Бүхэсоюзна XIX партийна конференциин 29-дэ Москвада, Кремлиин Съезднүүдэй ордон соо хүдэлмэрээ үргэлжэлүүлэ. Горбачевой нэрэмжэтэ ЦК-гай элидхэлые делегадууд зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан байна.

Парти хадаа хубилган шэнэдхэлгын үүсхэлшэн болоно. Тиигэ, партийна ажалай ябуулганууд хүнгөөлгын жэшээ, хүтэлбэринүүдые политическэ онол ба практикаяа эрхилхэдэ, хубилгын политическэ онол ба практикаяа эрхилхэдэ, хубилгые үгэ хэлэгшэ саашадаа тэмдэглэбэ. Партиин Центральна Комитедэй гэшүүд онсо зайсуулгатай. ЦК-гай Пленумүүд болон Политбюрогой заседанинууд дээрэ зүбшэн хэлсэхын тула ехэ ехэ асуудалнуудые бэлдэлгэдэ ЦК-гай гэшүүдые үргэнөөр хабаадуулха шухала гэжэ тэрэ тоолоно.

Мүнөө болотор Түрэнэй предприятии (нэгэдэл) тухай Хуулиин хүсэндөө оруулагдаагүй байһаар гэжэ үгэ хэлэгшэ экономическа хубилалта бэелүүлгын абаа тухай хэлэхэдээ тэмдэглэбэ.

Колхознигууд тушаа социальна үнэн зүбэй бэелүүлэгдэдэггүй байһые усадхан зайсуулта дурадхал оруулаа. Юуб гэбэл, колхознигуудай пенсиин доодо хэмжээн хүдэлмэришэдэйхиһөө бага байһаар.

КПСС-эй ЦК-гай Секретариадай хүдэлмэриие хубилган шэнэдхэхыень, КПСС-эй ЦК-гай зүбөөнүүдые үнгэргэжэ, ажахын асуудалнуудаар тогтоолнуудые баталан абахадань, тэрэ хадаа хубилган шэнэдхэлгын тоолдодог байһые усадхахыень делегат ураалб.

Партийна болон арадай үмэнэ ураны зохёолшодой эрхэмэн ёһоной хүндэлэлтэй байһан туг. КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, Зүүн Сибириин зохёолшодой холбооной правленийн нэгэдэхи секретарь В. В. Кистанов хэлэбэ. Мүнөө публицистическа эдэбхитэй, ураны түгэсөөр хүжэлдэжэ байна гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдээ үгөөгдэжэ, ураны зохёолшодой хүгжэлтые шэнжэлхэдэ мэдэгдэнэ.

Зүгөөр «һалбарын бадараагүйшье» һаа, «дуутай зүбөөбтой» болоно байна гэжэ мэнайда ойлгоно гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглэбэ. Энэ хадаа шүүмжэлэл болоно. Мүнөө хараһанаа, үндэһэ барилгагүй, хадуу хорон статьянуудые уншажаш, тэдээн соо хэлдэлга гурдаһын арга гурим, хүнэй нэрэ бузарлаха, үгы хэлэ хүсэл тэмдэлэл гаранаш. Иимэ юумэ юундэ болоноб гэхэдэ, мэнайда олондо мэдэмэлгые зарлажаашуул бүхы юумэ эмаагүй хэлэхэ аргатайбди гэжэ ойлгодог байна. Ураны зохёолой эрдэмтэй, эрдэмтэй, эрдэмтэй,

КПСС-эй Бүхэсоюзна XIX конференци

СОЦИАЛИЗМЫН ШЭНЭ ШЭНЖЭ ШАНАР ТЭЭ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Ажалша коллективэй советдэй ажал яёуулгын удхые ЛОМОгой жэшээ дээрэ харуулха зуураа, хуулиин үндэһэ нууригүйгөөр тэрэнэй бүхы худэлмэри бюрокрадуудай гэмээр лэ һэжэглэлдэ оруулагдахадаа болохо байна гэжэ тэрэ мэдүүлээ. Партида абалгын асуудалнуудта эхин организаци шиидхэхы үгээ хэлэхэ ёһотой гэжэ худэлмэришэн эхин партийна организацинуудай ажал яёуулгые үндэһөөрнь хубилган шэнэдхэхэ тухай хэлэбэ. Мүнөө үедэ коммунистнуудые аттестацилга үнгэргэлгые үгэ хэлэгшэ бүруушааба. Нэгэдхеэр, юундэб гэхэдэ, тэрэ ёһын тэдыдэ үнгэргэдэхэ эллжэтэ ябуулга болгогдошоходоо магадгүй, хоёрдохёор, тэрэниие үнгэргэхэнь мүнөө үшөөл эртэ байна.

Конференци дээрэ хэгдэһэн элидхэлэй удха захла заабари үгэһэн бэшэ, харин үгэ буляалдаата хөөрэлдөөндэ уряалһааараа шалгарна гэжэ КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, СССР-эй Науканнуудай академиин США-гай ба Канадын институдай директор Г. А. Арбатов тэмдэглээ. Маанадта дадал болошоһон элидхэлнүүдһэ тэрэ тад илгаатай байна.

Социальна, экономическа, политическэ муудалгые зогсоогоод байнабди гэжэ академик хэлэбэ. Тэрэнэй һанамжын ёһоор хубилган шэнэдхэлгын гурбан жэлэй туршада экономикодо юуншье туйлагдаагүй, тэрэ хүгжэлтэгүй зандаа үлөө гэһэн академик Л. И. Абалкинай хэлэһэн үгэ соохи тобшололые үгэ хэлэгшэ эрид бүруушааба.

Үнгэрһэн гурбан жэл экономикодо дэмы һалаагүй, сэхыень хэлэхэдэ, бүри ехэ юумэ туйлажа боломоор байгаа. Эршэ дэлисээ алдапанайнгаа түлөө өөһэдыгөө шүүмжэлжэ байһамнай һайн гэшэ. Үсөөн бэшэ орёо шухала зорилгонуудые шиидхэхэ ушартай болохобди. Үгэ хэлэгшын һанамжын ёһоор, экономическа ехэ асуудалнуудаар КПСС-эй ЦК-гай Пленум үнгэргэхэ шухала.

Элидхэл соо хэлэгдэһэн политическэ реформо хэхэ тухай дурадхалнууд тушаа үгэ хэлэгшэ түгэсхэлдөө тогтоходоо, тусхайлбал, партийн райкомуудай нэгэдэхи секретарынарые Советүүдэй түрүүлэгшэнэрээр һунгаха тухай зарим тэды һанамжануудаа хэлэбэ. Хүтэлбэрилхы тушаалнуудта хүлэгые ямаршье тусгаарлалгаар хоёр болзороор хиихые тэрэ дурадхаһан байлган шэнэдхэлгые бэлэнэй, сэдьхэл бодолой арюудхаһанай ашаар убликаяа хүгжэлтэгүй байаа гаргаха, олон жэлэй а соо «нөөсэлэгдэшэһэн» лгонуудые шиидхэхэ аргабайнабди гэжэ Азербайдай Компартиин ЦК-гай нэхи секретарь А. Х. Везитэмдэглээ.

агорно Карабах тухай асуу- үндэһөөрөө хүгжэлтэгүй сагай жэлнүүдтэ хабаатай йна гэжэ үгэ хэлэгшэ мүүлбэ. Тэрэнэй эшэ үндэһые, ойшолонгуудые наринаар шэнжэлхэ эрилтэ табина. Нагорно Карабахай автономито областиин байдал, тэрээндэ хабаатай асуудалнууд обществодо ашуултай шэнжэтэй боложо байна. Манай хоёр арадые хоорондонь хёморуулха һэдэлгэнүүд зогсоогдоногүй. Энэнь Азербайджанай болон Арменийн зарим районуудай байдалые тогтууригүй, түни түбшэн бэшэ болгоо. Ушар байдалые шууд сэхэр гуримшуулан заһаруулха хэмжээнүүд абтажа байна гэжэ делегат мэдүүлбэ.

Үндэһэ һаатанай үйлэ хэрэгүүдтэ, нацинууд хоорондын харилсаануудта засагай дээдын зургаанай уялганнуудые СССР-эй Верховно Советдэй Национальностьнуудай Советдэ мүн лэ даалгаха дурадхал делегат оруулаа. Үндэһэ һаатанай хэ- үүдээр союзна министерст- ө гү, али гүрэнэй комитет байгуулхые тэрэ дурадхаад, захиргаанай олохон уялганнуудые нютагуудта дамжуулха, национальна гүрэнэй түхэл шэнжэнүүдые эдэбхижүүлхэ, ниитэсоюзна аша туһын түлөө тэдэнэй уялганнуудтай; харюусалгатай таарамжатайгаар нэгэдүүлжэ, автономито округуудай, автономито областьнуудай, автономито республиканнуудай, эрхэнүүдые, үргэдхэхэ тухай дурадхалые дэмжэбэ.

Конференци иимэ резолюциннуудай проектнүүдые бэлдэхэ комиссинуудые һунгаба:

— КПСС-эй XXVII съездын шиидхэбэринүүдые бэелүүлгын ябаса ба хубилган шэнэдхэлгые гүнэгырүүлхэ зорилгонууд тухай;

— совет общество дотор демократиие үргэдхэхэ, политическэ системын реформо тухай;

— албан хойрог ябадалтай тэмсэл тухай;

— нацинууд хоорондын харилсаанууд тухай;

— олондо мэдээсэлгэ тухай;

— хуулиин реформо тухай.

Забһарлалгын һүүлээр түрүүлэгшээр һуйһан Н. Н. Слюньков КПСС-эй Центральна шалгалтын комиссиин гэшүүн, РСФСР-эй Театральна ажал ябуулагшадай холбооной правленийн түрүүлэгшэ М. А. Ульяновта үгэ үгэбэ.

Конференци үндэһэн шухала удхатай ямар шиидхэбэринүүдые абахань гэшэбэ? — гэһэн асуудалда харюу абахые энэ ордоной газаа талада олон миллион манай арад хүлээнэ, һэргылэнгээр, абьяастайгаар, этигэл найдалтайгаар хүлээнэ гэһэн һанаа үнөөндэ аётаһан бодол юундэшьеб эурхэ сэдьхэлдэмни түрэжэ байна гэжэ үгэ хэлэгшэ мэдүүлээ. Зарим делегадуудай хэлэһэн үгэнүүд соо найдуулганууд, тангаригууд, бүхы зорилгонуудаа бэелүүлхэбди гэһэн үгэнүүд соносотоёоор. Эдэ үгэнүүдтэ ориганса юумэн һаад ушаруулна. Энэ хадаа хэблэл болоно. Эдэ бүгэдые хизаарлахадамнай, ажал хэрэг урагшаа ябахал. Тиимэ бэшэ гү?

Ямаршье хиналтагүйгөөр зонхилон захиралгаһаа бидэнние хамгаалха тиимэ хуулиин, юридическэ, политическэ, конституционно лаб хангаха арга нүхэсэлнүүдые, эрхэнүүдые, хуулинуудые дары зохёохо шухала гэжэ үгэ хэлэгшэ тэмдэглээ.

Партийна ба гүрэнэй аппарадые һунгаха гурим зохёохо талаар КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь түрүүгэй тусхай комиссиие конференци дээрэ гү, али тэрэнэй һүүлээр байгуулхые үгэ хэлэгшэ дурадхаба. Түбэй, республиканска, областной болон хизаарай газетэнүүдэй редакторнуудые съездүүд болон пленумуд дээрэ һунгахые тэрэ мүн лэ дурадхаһан байгаа.

Хамаг юумые хубилган шэнэдхэхэ гээ хадаа, газетэдэ хандалгаяа баһал шэнэлхэ хэрэгтэй,— гэжэ М. А. Ульянов саашань хэлэбэ. Хэблэл гээшэмнай ямаршье хиналтагүйгөөр ажаһуужа ба хүтэлбэрилжэ дадашаһан зарим нүхэдэй һанаанһаа абаһан хэрэг бэшэ, харин бэеэ даанхай, горитой хүсэн мүн. Энээнтэйл тэмсэхэ гэнэбди.

М. С. Горбачев: Михаил Александрович, Та тон шухала асуудал табибат. Хамаг юумэн тухай олондо мэдээсэхэ, шүүмжэлхэ, өөрыгөө шүүмжэлхэ хэрэгтые, демократиие ургашань дабшуулхяяа болёо һаанай, хубилган шэнэдхэлгэ хосорхо. Бидэ олондо мэдээсэхэ замда батаар гараабди, тэрээгэрээ хэлбэришэгүй ябаха хэрэгтэй. Юундэб гэбэл, нэгэдэхеэр, манай арад зон политика бэелүүлгэдэ хабаадажа, өөһэдынгөө хараа бодолые хэлэжэ, һанамжаяа хүн бүхэндэ хүргэжэ, дутуу дундануудые шүүмжэлжэ, обществын ажабайдалые тогтоолгодо хабаадаха эзргэтэй. Тиигэжэ ажал хэрэгүүдые хүтэлбэрилхэ һургуули гараха. Энэ ойлгосотой, иимэ шэглэлээр бидэ саашаашье ябахабди.

Минии хэһэн элидхэлһээ, тобшолон хэлэбэл, КПСС-эй ЦК-гай элидхэлһээ цитата харуулхадаа, Г. А. Арбатов хахад эмдаа зогсоо. Хэрбээ саашаа ошоо һаа, элидхэл соо иигэжэ хэлэгдэнхэй гэжэ хараха һэн: манда шанарай талаар шэнэ партийна хэблэл хэрэгтэй. Владимир Ильич Ленин олондо мэдээсэлгэ тухай хэлэхэдээ, энэмнай хэтэрүүлэгдэхэ ёһогүй хөөрэлдөөн мүн гэжэ һэргылдэг байһан. [Альга ташалган]. Ороной хүби заяан тухай, саашадаа хайшан гэжэ ажаһуужа, ниитын харилсаануудые яажа байгуулха тухай конференци дээрэ үнэн сэхээр, партийна ёһоор хэлэхэ хэрэгтэй.

Үни хада олониитэдэ мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг хэрэгсэлнүүд нэгэ зарим хүнүүдэй онсо эрхилдэг хэрэг байгаа гээшэ. Тэрэнь ямар юумэндэ хүргөөб гэжэ бидэ мэдэнэбди. Харин мүнөө бүгэдэ арадай ендэр болохо хэблэлые нүгөөдэ бүлэг хүнүүд онсо мэдэлдэх хэрэглэхые хүсэнэ. Эльдэб ондоо һанамжануудые хэлүүлхэ арга боломжо хүнүүдтэ үгэхэ хэрэгтэй. Тиигэбэл хүнүүдэй һанаа бодол, шиидхэгдээгүй асуудалнууд бүри эли болохо, тиигэжэ шиидхэбэринүүд түрөөр абтаха бшуу.

М. А. Ульянов: Мүнөө манда хоёр монополи бии гээшэ. Тэдэнэй нэгэниинь нютагуудта...

М. С. Горбачев: Бидэ нэгэ монополиие нүгөөдөөр һэлгэхэ ёһогүйбди. Ажабайдалые үнэн зүбөөр мэдэхэ, социалис ёһо гуримууд дээрэ, манай ёһо заншалнуудай гуримууд дээрэ тэрэниие шэнэдхэн хубилгаха болонобди. Саашадаа хайшан гэжэ ажаһуужа хараа шугамаа тодорхойлжо байхадаа, үглөөдэр ямар һандалида хэмнай һуухаб гэжэ бодохогүй, харин орон тухайгаа, оронойнгоо хүби заяан тухай бодохо эзргэтэйбди. Тиихэдээл үнэн зүбые олохобди. [Альга ташалган].

Нютагай ба түбэй хэблэлэй хоорондо иимэ хөёр илгаа бии. Нэгэ талаһаа, нютагай хэблэл хубилган шэнэдхэлгын замда аали удаанаар ороно, олондо мэдээсэлгын, демократиин арга боломжонуудые хүсэдөөр үшөөл хэрэглэнэгүй. Энэнь тиимэ. Харин нүгөөдэ талаһаа абажа үзэхэдэ, түбэй хэблэлэй заримдаа хэдэг алдуу эндүүнүүдые тэрэ зайсаа. Манай газетэ, журналнууд хуниие гомдохооходоо болохо байна бшуу. Социалис обществодо иигэжэ болохо юм аал? Энээн тухай конференци дээрэ эрид хэлэхэ хэрэгтэй. Гэхэ зуура орон дотор һанал бодолнуудаа эдэбхитэйгээр андалдалгын түхэл янзань болохо. Олондо мэдээсэлгые ба шүүмжэлэлые үлөөхэ хэрэгтэй. Энээнгүйгөөр бидэ урдахи зорилгонуудаа шиидхэжэ шадахагүйбди. Михаил Александрович, бидэ үгэеэ ойлголсоба гээшэ бээзбди?

М. А. Ульянов: Михаил Сергеевич, иимэ асуудал табижа болохо гү?

М. С. Горбачев: Болохо.

М. А. Ульянов: Алдуу эндүүнүүд үнэхөөрөө байха ёһогүй, ямар нэгэн хуниие гомдохоохогүй, тиимэһээ хэблэлэй үүргые бага болгохо гэнэ гүт, али алдуу эндүүнүүдые гаргаашье һаа, хэблэлэй үүргые дээшэлүүлхэ гэнэ гээшэ гүт? Энэ тэмсэлдэ алдуу эндүүнүүд байжа болохо ха юм.

М. С. Горбачев: Михаил Александрович, үнгэрһэн жэлнүүдэй гол һургаал гэбэл, иимэ. Арад зон ниитын ажабайдалда, шиидхэбэринүүдые хараалалгада ба баталалгада хабаададаггүй байгаа. Мүнөө политическэ демократиин, хэблэлэй, ниитын эмхи зургаануудай ашаар эдэ хэрэгүүдтэ арад зониие хабаадуулха эзргэтэй гээшэбди. Тиихэдээ бүгэдэ арадай ендэр болохо хэблэлые ээлжээтэ бүлэг хүнүүдэй гарта үгэжэ шадахагүйбди. Урдань нэгэ бүлэг байгаа һаа, мүнөө ондоо бүлэг бии болоо гэжэ хэлэгдэнэ гээшэ. Энээниие илгаха хэрэгтэй. [Удаан үргэлжэлһэн альга ташалга].

Иимэ хөөрэлдөө эхилһэндэтнай баяртайб. Юундэб гэбэл, һанал бодолоо хэлэхэ арга намда олгоот. Эндэ хамаг юумэн ойлгосотой байха эзргэтэй. Хэрбээ хэн нэгэниие хэблэл шүүмжэлжэ, аягүй байдалда ороһон байгаа һаань, энэ шүүмжэлэлэй үнэн зүб юм һаань, юундэ иимэ юумэн болооб, хэрэг байдалаа хайшан гэжэ заһахаб гэжэ бодохо юм ааб даа. Манай парти иимэ хараа бодол баримталха. Манайда нэгэ партийн системэдэ иимэ демократи хангагдаха байна.

М. А. Ульянов: Хэблэл гээшэ ехэ хүсэтэй зэбсэг гэжэ тон зүб. Тэрэниие арадай ба партийн аша туһада шадамараар хэрэглэхэл хэрэгтэй гээшэ.

М. С. Горбачев: Зүб. [Альга ташалган].

Партимнай хубилган шэнэдхэллын хараа шугамые батаар, залан шууд зөелүүлнэ гэжэ конференциин ябаса үнэншэмөөр гаршэлнэ,— гээд КПССэй ЦК-гай гэшүүн, Украинын Компартиин Центральна Комитедэй секретарь Б. В. Качура хэлэбэ.

Партийна организацинуудые ажахын зургаануудаар һэлгэхэ хараа шэглэлые зайсуулан дабахэ шухала гэжэ делегат зааба. Тэрээнэй һанамжын ёһоор, энэ хараа шэглэл илангаяа нютагуудта үшөө орхигдоногүй.

Национализмын али болохо үзэгдэлнүүдтэй, аха дүү арадуудай хоорондохи харилсаануудай ленинскэ гуримуудые хазагайруулгатай эбтэшэгүйгөөр тэмсэхэ шухала гэжэ элидхэл соо заагдаа, эдэ тэрэ үгэеэ үргэлжэлүүлбэ. Республиканска партийна организацинэнэ тобшололые сүм дэмжэнэ.

Республика соохи хубилган шэнэдхэлгын ябаса манай һанаанда хүрэнэгүй,— гээд делегат хэлэбэ. Бүри ехэ юумэ хэжэ болохо байгаа. Гэхэ зуура түбэй министерствэнүүд болон албан зургаануудай худэлмэриин онол арганнуудые түргөөр хубилган шэнэдхэхэ хэрэгтэй.

Парти политическэ засагаа хэндэшье, хэзээдэшье үгэхэгүй байна гэжэ конференци дээрэ дэлгэрһэн үгэ буляалдаата хөөрэлдөөн харуулба гээшэ, гэжэ тэрэ түгэсхэлдөө хэлэбэ.

Пермиин 130-дахи һургуулиин багша С. А. Федотова үгэ хэлэхэдээ, партийна ба совет органуудай үзэлгэнуудые амяарлаха ба наринаар тодорхойлхо, тушаалнуудта байлгын болзорые хизаарлаха тухай КПСС-эй ЦК-гай элидхэл соо хэлэгдэһэн бодолнуудые, демократи үргэдхэлгын хэрэгые Пермиин делегациин, областиин ажалшадай зүгһөө дэмжэбэ.

Гараса дээрэ моридоо һэлгэдэггүй хамнай гээд нүхэр Ульянов хэлээ гэжэ тэрэ үгэеэ үргэлжэлүүлбэ. Тиигэбэшье хоёр болзор яһала ехэ гэжэ һананаб. Эхилһэн бүхы юумэеэ дүүргэжэ үрдихэ саг Михаил Сергеевичтэ үшөөл бии. Бидэшье туһална бээзбди. [Альга ташалган].

М. С. Горбачев: Эндэ һууһан хүнүүд тухай, эндэ ороогүй хүнүүд тухай бодохоёо болие, харин орон, парти, арад тухайгаа бодоёбди гээд би хэлээ һэм. Зүб шиидхэбэринүүдые абаха эзргэтэйбди. Тиигээгүй һаа, алдуу гаргахабди.

Арадай гэгээрэлдэ демократи айхабтар өхээр хэрэгтэй юм, гэжэ делегат хэлэбэ. Демократиин эрхэ байдалдал мүнөө үеын ёһоор бодомжолдог, эдэбхитэй хэрэг ябуулга эрхилдэг, дүрбэн тэгшэ хуниие хүмүүжүүлхэ гэһэн һургуулиин социальна захилые бэелүүлжэ болохо байна.

Ондоо мэргэжэлтэй багша һаа, һанаа амараар хэлэхэ һэн аэб даа, харин би түүхын багшаб, гэжэ тэрэ үгэеэ үргэлжэлүүлбэ.

Ниитын дисциплинэнүүдээр, шэнэ программанууд, шэнэ учебникүүд хэрэгтэй. Түүхын туруун манда түүхын үнэн зүб байдал хэрэгтэй. Ургажа ябаа залуу үетэнтэй худэлхэдэ, эдэ бүгэдэ айхабтар ехэ удха шанартай гээшэ гэжэ тэрэ онсолон зааба.

Орон доторхи фундаментальна научна шэнжэлэлгэнүүдые эмхидхэлгэдэ тохёолдоһон байдал тухай КПСС-эй ЦК-гай гэшүүн, СССР-эй Науканнуудай академиин президент І. И. Марчук делегадуудта хөөржэ үгэбэ.

Хубилган шэнэдхэлгын үедэ табигдаһан харюусалгатай зорилгонуудые шиидхэхээр эрдэм ухаан юундэ бэлэн бэшэ гээшэб гэһэн асуудалда харюусаха зуураа, фундаментальна научна шэнжэлэлгэнүүдэй мүнгэ зөөриин талаар хангалтагүйгөөр хангагдаг байнаниинь гол шалтагаануудай нэгэниинь болоно, гэжэ СССР-эй Науканнуудай академиин президент хэлэбэ. Конференци дээрэ зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан асуудалые,ажабайдалай бүхы талануудта демократи үргэдхэхэ асуудалые шиидхэлгэтэй эрдэм ухаанай хуби заяан хуби боотой гэжэ тэрэ онсолон зааба.

Эрдэмтэдэй эрхэтэн ёһоной харюусалгые, обществын шиидхэгдэгүй асуудалнууд болон зрилтэ хэрэглэмжэнүүдые хүрсаар ойлголые дээшэлүүлхэ гээшэ эрдэм ухаанда дэбжэлтэ туйлаха хөёрдохи шухала эрхэ нүхэсэл мүн гээд тэрэ хэлэбэ.

Түрүүлэгшээр байһан В. П. Никонов Арменийн Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь С. Г. Арутюнянда үгэ үгнэ. Манай республикада хубилган шэнэдхэхэ худэлмэри жэгдэ бэшээр ябана гэжэ мэдэнэбди, гээд тэрэ хэлэбэ. Социальна шанга политика бэелүүлхэ гээшэ мүнөө үедэ Арменидэ ехэ харюусалгатай хэрэг болоно.

Үндэһэ һаатанай хоорондохи харилсаануудай асуудалнуудта үгэ хэлэгшэ ехэ анхаралаа хандуулһан байна. Энэ талаар ерёо хүшэр олохон асуудалнуудай бии байнаниинь мүнөө элирээ гэжэ тэрэ хэлэбэ. Урдань тэдэниие хэрэгсээдэггүй байгаа гээшэбди. Нагорно-Карабах тушаа асуудал тэрэнэй нэгэниинь болоно. Арменидэ ба Азербайджанда тохёолдоһон байдал шанга шэнжэтэй болоһон бэйгаа. Байһан зуришэлдөөнүүдые тоохогүй ябадалһаа болохо, мүнөөнэй шахардуу шанга байдал тохёолдоо. Энээниие хэмнээ хэтэрмэ хараа бодол баримталагшадай ябуулганууداар лэ тайлбарилха гээшэ буруу. Иимэ хандаса асуудалые шиидхэлгэдэ туһа болохогүй. КПСС-эй ЦК-гай Тезисүүд соо хэлэгдэһэнэй ёһоор, үндэһэ һаатанай хоорондохи харилсаануудай асуудал ёһотой демократическа үндэһэ һуурн дээрэ шиидхэгдэхэ эзргэтэй.

Азербайджанай Компартиин ЦК-тай хамта энэ шэглэлээр худэлмэри ябуулжа байнхайбди. Энээн тухай нүхэр Везиров мүнөөдэр хэлээ һэн.

СССР-эй Конституциин шэнэ найруулгые бэлдэжэ эхилхые конференциин дурадхаа һаань, һайн байгаа,— гэжэ делегат дурадхаба.

Конференциин президиумдэ юумэ бэшэжэ эльгээхэдээ, зарим хүнүүдэй хэлэһэн үгэнүүд ворыгөө ажал тухай тоосоһон шэнжэтэй гэһэн һанамжые буруушаанаб,— гээд Белоруссиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Е. Е. Соколов хэлэбэ. Хубилган шэнэдхэлгэ урагшаа ябанагүй гэжэ тоолодог хүнүүдые тэрэ буруушааба. Һүүлэй хоёр жэлдэ республикын экономикын ба социальна һалбариин хүгжэлтэ тухай, тоо, мэдээнүүдые тэрэ харуулаа.

Мүнөөдэр демократи ба хиихоёор үгэ хэлэхэ гээшые илгаруулха шухала, гээд үгэ хэлэгшэ мэдүүлбэ. Хөөрэлдэжэ, арсалдаануудта, үнэншэмэ үндэһэ баримтануудые баримталжа һураха хэрэгтэй.

Шэнэ хуниие хүмүүжүүлхэ асуудал тушаа хэлэхэдээ, үгэ хүүрээр, уряа лозунгнуудаар бэшэ, харин хубилган шэнэдхэлгын бодото хэрэгүүдээр хүнүүдэй сэдьхэл бодолые хубилгажа болохо гэжэ делегат онсолон тэмдэглэбэ.

Обществын оюун бодолой ба соёл болбосоролой баялигуудые сахин хамгаалха ба гамтайгаар хэрэглэхэ хэрэгтэй байһан тухай Россин Федерациин Уран зохёолшодой холбооной правленийн түрүүлэгшын орлогшо, СССРэй Уран зохёолшодой холбооной правленийн секретариадай бюрогой гэшүүн Ю. В. Бондарев хэлэбэ. Шэнэдхэн хубилгалые эхилээд байхадаа, байгаалиин, бүхы дэлхэйн, үйлэ хэрэгүүдэй ба бүхы юумэнэй үшөө шэнжэлэгдээгүй гоё һайхан шэнжэ шанарайнь нэгэдэхые бидэ хүсэнэбди. Ямаршье нацинуудай үндэһэн арадай соёл болбосоролые үнэн бэшэ хамааралгаһаа аршалхые хүсэнэбди. Манай обществые, хаа хаанагүй нэбтэрэн дэлгэрдэг, гоё һайхан ажабайдалда найдуулдаг идхалын ашаар юумэ өөртөөл гансал абаха гэһэн шуналда һайн, ураараа абтаһан, бэе бэеһээ о лодонги хүнүүдһээ бүридэн һүрэг болголгодо бидэ эсэгүй үсэнэбди. Демократи, олос мэдээсэлгэ үргэдхэлгэ хэ эй ургэн үгэ буляалдаанай, арсалдаануудай боложо байхада, — бүгэдын материальна баян дэлгэр байдалай оюун бодолой хүгжэлтэтэй нэгэдэлгын аша туһада шэнэдхэн хубилгалгын ухаан бодолой талаар зорилгонуудые бэелүүлгэдэ нэгэн һаналтай байхадаа,— ганса иимэ ааргаар бидэ илалта туйлахабди.

Гэбэшье шэнэдхэн хубилгалтые мүнөө байһан бүхы юумые тогтууригүй болгохо, этигэл найдабари ба ёһо гуримай байдалые һэжэглэлгэдэ оруулха ябадал шэнгеэр манай хэблэлэй зарим хубинь ойлгоһон байна гэжэ уран зохёолшо тоолоно. Хэблэлэй ёһо гуримгүй тунхаглалганууд ёһо гуримда һүргажа шадахагүй. Олондо мэдээсэлгэ ба демократи хадаа Иван Карамазовай философиин дура зоргоороо аашалалга бэшэ, харин энэмнай эрхэтэнэй ухаан бодолой үндэр ехэ журам гэжэ газетэнүүд болон журналнуудай ахамад редакторнуудай зарим кабинедүүд соо гүйсэд дүүрэн мэдээсэгүй гү, али мэдэрхэ дурагүй байна хэбэртэй.

Уран бэлигтэ гамтайгаар хандаха гээшэ ямар шухала болоо гээшэб гэжэ уран зохёолшо дэлгэрэнгыгээр хөөрэнэн байна. Тиихэдээ ажал ябуулгын ямаршье һалбариин худэлжэ байһан хүнүүдэй бэлиг шэнэдхэхэ бүхы худэлмэридэ совет эхэнэрнүүд эгээл здэбхитэйгээр хабаададаг. Конференциин делегадуудай 25 процентнһээ үлүүтэйнь гэхэ гү али 1258-ниинь эхэнэрнүүд болоно.

Манай ленинскэ парти, коммунистнуud интернациональна нэгэдүүлхы хүсэн, манай ороной бүхы арадуудай социалис агуурхэ холбооной һүрһүлдэнь хододоо байһан 72 нацинууд болон арад үндэ этэдэй түлөөлэгшэд конференцидэ байна.

Элдэб үеын коммунистнуud конференцидэ һунгагдаһан. 40 хүрэтэр наһанай делегадууд 29,1 процент; 41-һээ 50 хүрэтэр —36,0; 51-һээ 60 хүрэтэр —27,2; 60-һаа дээшэ наһанай делегадууд 7,7 процент болоно.

Партийна стажай талаар делегадууд иигэжэ хубаарагдана. 1919 онһоо 1940 он болотор партида орогшод 47 хүн, 1941 онһоо 1945 он болотор гэхэ гү, али Эсэгэ соо хамгаалгын Агуурхэ ай- най үедэ партида орогш — 143, 1946 онһоо 1965 о о- лотор орогшод 1948 болоно. Делегадуудай хахадһаа ехэ хубинь — 2862 хүн 1966—1988 онуудта партида орогшон байна.

Делегадуудай 97 процентнһээ үлүүтэйнь дээдэ, хүсэд бэшэ дээдэ ба дунда эрдэмтэй.

Дайшалхы ба ажалай аша габьяатай байһанай түлөө делегадуудай 86 шахуу процентнь орден, медальнуудаар шагнагданхай. 33 хүн Советскэ Союзай Геройн, 276 хүн Социалис Ажалай Геройн нэрэ эзргэдэ хүртэнхэй. 317 делегат Ленинскэ ба Гүрэнэй шанхуудай лауреадууд юм.

Нүхэдүүд! Манай парти арадай үмэнэхи харюусалгаяа ленинскэ ёһоор мэдэрнэ, зохёохы хүсэ шадал түгэс гээд делегадуудай буридэл, конференциин худэлмэри үнэншэмөөр гэршэлнэ. КПСС-эй ЦК-гай апрелиин (1985 он) Пленумэй, КПСС-эй XXVII съездын хараа шугамые партимнай хэлбэришэгүйгөөр баримталдаг. Манай социалис обществые революционно ёһоор шэнэдхэхэ хүгжөөгшэ хүсэн боло. Бүхэсоюзна XIX партийна конференциие үнгэргэлгэ, тэрээн дээрэ баталан абтаха шиидхэбэринүүд хубилган шэнэдхэлгын ябасада партийна нүлөөе шангадхалгада, совет арадай политическэ дайшалхы манлайнь болохо КПСС-эй үүргые дээшэлүүлгэдэ туһа нэмэри болохо байһаниинь дэмжагүй. (Удаан үргэлжэлһэн альга ташалга).

КОМИССИИН ТҮРҮҮЛЭГШЭ, КПСС-эй ЦК-гай ПОЛИТБЮРОГОЙ ГЭШҮҮНДЭ КАНДИДАТ, КПСС-эй ЦК-гай СЕКРЕТАРЬ Г. П. РАЗУМОВСКИИН ХЭҺЭН МАНДАТНА КОМИССИИН ЭЛИДХЭЛ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 1-дэхи нюурта).

Делегадууд — худэлмэришэд ажалай үндэр бүтээсэ туйлалгаар, шанарай талаар үльгэр жэшээ харуулдаг. Ажахы эрхилэлгын түрүү онол арганнуудые нэбтэрүүлхын, үйлэдбэри дээрэ социалис өөрын захиргаанай гол ёһонуудые баталхын түлөө эдэбхитэйгээр тэмсэдэг. Тэдэнэй дундаһаа 700 гаран хүнүүд ажалша коллективүүдэй советүүдэй гэшүүд, тэрэ тоодо 149-ниинь тус советүүдэй түрүүлэгшэнэр болоно. Энэнь һайшаалтай.

Худөө ажахын 866 худэлмэрилэгшэд конференцидэ һунгагдаһан байгаа. Эдэмнай өөһэдөө жэшээ харуулдаг, ажахы эрхилэлгын шэнэ түхэл янзануудые, хамтын, арендиэ, гэр бүлын подряд хэрэглэжэ, элдэб янзын кооперативна нэгэдэлнүүдые байгуулжа, колхоз, совхозуудай арга боломжонуудые элирүүлэн хэрэглэхэ талаар партийн хараа шугамые тодорхой хэрэгүүдээрээ бодото дээрэнь батадхадаг манай худэлмэришэдэй нютагуудай ёһотой эрхим хүнүүд болоно.

Экономическа реформын эрхэ байдалда, предприятинуудай өөһэдынь мэдэлэй үргэдхэгдэжэ, тэдэниие ажахын гүйсэд тоосоондо ба өөһэдынгөө ажаллажа олоһон мүнгөөр өөһэдыгөө хангаха гуримда сруулжа байхада, ажалша коллективүүдые толгойлдог манай ажахын кадрнуудһаа, шэнэ юумые ойлгодог, ажал хэрэгэ мэдэдэг, эдэбхи үүсхэлтэй байһанһаань ехэ юумэн дулдыдана. Үйлэдбэриин нэгэдэлнүүдэй, комбинадуудай, фирмэнүүдэй, һалбаринууд хоорондын эрдэм-техникын комплекснуудай, конструкторска эмхи зургаанууд болон техническэ албан зургаануудай 354 хүтэлбэрилэгшэд, колхозуудай 108 түрүүлэгшэнэр, совхозуудай 74 директорнууд конференциин делегадуудаар һунгагдаа.

Ниитын хубилалтануудые бэелүүлгэдэ, эрдэм-техникын дэбжэлтые хурдадхалгада, социалис мэдэрэл бүридхэлгэдэ, бодото байдалые уран һайханай талаар харуулха хэрэгтэ, арад зоной соёл болбосоролые ба гэгээрэлые дээшэлүүлгэдэ научна, мүн зохёохы ажалтай интеллигенци ехэ хубитаяа оруулжа байдаг. Тэрэниие 436 делегадууд түлөөлнэ. Эрдэм ухаанай болон дээдэ һургуулинуудай 175 худэлмэрилэгшэд, гэгээрэлэй 94 худэлмэрилэгшэд, элүүрые хамгаалгын 41 худэлмэрилэгшэд, соёлой ба искусствын 69 худэлмэрилэгшэд тэдэнэй дунда тоологдоно. СССР-эй Науканнуудай академиин, союзна республиканнуудай Науканнуудай академиннүүдэй ба һалбариин академиннүүдэй 112 бодото гэшүүд ба гэшүүн-корреспондентнүүд тоологдоно.

Демократи үргэдхэлгэдэ, олониитэдэ мэдээсэлгые хангалгада, олониитын һанамжа элирүүлэн бүридхэлгэдэ манай хэблэлэй, олониитэдэ мэдээсэлнүүдые тараан дэлгэрүүлдэг бүхы хэрэгсэлнүүдэй үүргэнь айхабтар ехэ гээшэ. Хүнүүд энээниие үндэрөөр сэгнэнэ. Хэблэлэй 43 худэлмэрилэгшэд конференциин делегадуудаар һунгагдаһан байна.

Хубилган шэнэдхэлгын үедэ партийна кадрнуудта табигдадаг эрилтэнүүд, партийн найруулһан хараа шугамые бэелүүлхын түлөө харюусалгань эрид дээшэлээ. Хүтэлбэрилгын политическэ онол арганнуудые шудалха, демократиин эрхэ байдалда ажаллажа шадаха, арад зоной дунда худэлмэри ходо ябуулха гээшэ шухала. Һүүлэй жэлнүүдтэ партийна кадрнууд нилээд шэнэлэгдээ, шэнэ хүсэнүүд, эдэбхи үүсхэлтэй хүнүүд нэмэжэ ороо. Конференцидэ һунгагдаһан делегадуудай дунда союзна республиканнуудай Компартинуудай ЦК-нуудай, партийн крайкомуудай, обкомуудай 290 секретарь, партийн окружкомуудай, горкомууд болон райкомуудай 537 секретарь тоологдоно. 3153 делегат гэхэ гү, али бүхы делегадуудай 63 процентнь элдэб шатын партийна һунгагдамал органуудай гэшүүд, 762 делегат — партийна эхин, цеховэ организацинуудай секретарьнар, партгруппоргнууд болоно.

Арадай депутадуудай Советүүдэй бодото түгэс засагые хангаха, тэдэнэрэй үүргэ ба эрхэ түлөөлэлгэнүүдые дүүрэн хэмжээгээр һэргээхэ гээшэ социалис байгуулалтын үндэһэн шухала асуудалнуудые шиидхэхэ зайлашагүй эрхэ нухэсэл, обществодо демократи үргэдхэлгын гол шэглэл мүн. Конференциин делегадуудай дунда СССР-эй Верховно Советдэй, союзна болон автономито республиканнуудай Верховно Советүүдэй, арадай депутадуудай нютагай Советүүдэй 3119 депутат тоологдоно. Өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ хэрэгые хүгжөөлгэ хадаа манай политическэ системэдэ ородог ниитын бүхы эмхинүүдэй улам дээшэлжэ байһан эдэбхи үүсхэлтэй холбоотой. Совет, профсоюзай, комсомолой органуудай 629 худэлмэрилэгшэд конференциин делегадуудаар һунгагдаһан байна.

Манай Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй түлөөлэгшэд конференциин худэлмэридэ хабаадана. Ороноо хамгаалха хаба шадалые хангалгада, тэрэниие шанарай талаар һайжаруулгада армиин коммунистнуud хубитаяа оруулдаг гээшэ.

Манай социалис обществые ЦК-тай хамта энэ шэглэлээр худэлмэри ябуулжа байнхайбди. Энээн тухай нүхэр Везиров мүнөөдэр хэлээ һэн.

СССР-эй Конституциин шэнэ найруулгые бэлдэжэ эхилхые конференциин дурадхаа һаань, һайн байгаа,— гэжэ делегат дурадхаба.

Конференциин президиумдэ юумэ бэшэжэ эльгээхэдээ, зарим хүнүүдэй хэлэһэн үгэнүүд ворыгөө ажал тухай тоосоһон шэнжэтэй гэһэн һанамжые буруушаанаб,— гээд Белоруссиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Е. Е.

АДАЙ АССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

СССР-эй Министр-эй эзлжээтэ заболобо.

Ергаануудай тогалон еөһэдынгөө удые бэелүүлгын алта эмхидхэхэ й депутадуудай йонно Соведэй эмхидхэлэй хуй» асуудалаар мой түрүүлэгшэ особо.

Депутадуудай райй худэлмэриин СССР-эй Хуудэй гүйсэдхэхэ эри болгон, өөриин ажал хэнэ. 1986 оной идхэбэреэр гүйнажмүлэгшэ, тэрэнэй секретарь, эмюрэнхы таһанар дээдын зуроолнуудые, мөн идхэбэринүүдые агые хубаариленд дүүргэлтые наа, шалгажа байн дотор «Хиналүргэлжэ эмхидай депутадуудай айонно, сельскэ, дүүдэй худэлмэхитайгээр хабааһаа тогтолнуудые аар эмхидхэлэй ийн яйуулагдаай харюусалгата мой түрүүлэгшэ Н. Ф. Балсунаев тоособо.

Республикын совет, ажахын болон ниитын эмхи зүргааануудай хүтэлбэрилэгшэд энэ таалаар зохихо хэмжээ ябуулганнуудые хараалжа, зарим тэды ажал ябуулһан байна. Бага гол горходой эрье шадар түбхинэһэн 102 объект ондоо газарта нүүлгэгдээ. Харин байгша табан жэлэй түрүүшын хөөр жэл соо ажахынүүдэй 56 объект байраяа һэлгэһэн байха юм. Энэ хугасаада гол горходой эрье шадархи 102 гектар талмайда модон нуулгагдаһан, 632 гектартань ногоон тариг-

һаа абтаһан тогтоолнуудай дүүргэлтые гол түлөб гүйсэдкомуудай аппарадай худэлмэрилэгшэдэй хинадаг дээрэһээл иимэрхүү байдал район дотор тохёолдоо гэжэ онсо тэмдэглэгдэбэ. Капитальна һомололго урда жэлнүүдэйхиһээ һураггүй бага ашаглагдана. Районой хүн зониие гэр бүлээр хангаха хэрэг хангалгүй муугаар эрхилэгдэнэ. Хэрбээ байгша оной 5 һарын туршада 11,2 мянган дүрбэлжэн метр байра бодхоожо, ашаглалгада тушааха түсэбөө ороддоол 172 дүрбэлжэн метртэ хүргэһэн байха юм. Районой худалдаа наймааһай эмхинүүдтэ эд бараанай эрьесын табан һарын түсэб дүүргэгдээгүй.

Ниитын адууһа малай ашаг шэмые дэшэлүүлхын тула нэн түрүүн үбһэ тэжээлэй найдамтай бааза байгуулха хэрэгтэй. Тиимэһээ энэ шухалын шухала худэлмэрие ажахы бүхэндэ эмхи гуримтайгаар ябуулха хэрэгтэ орадай депутадууд онсо анхаралаа табиха, энэ таалаар бүтэмжэтэй шийдхэбэринүүдые хараалаад, тэдэнэй дүүргэлтые өөһэдынгөө гол зорилго болгохо ёһотой.

«Республикын бага гол горходые бузарлаха ябадаһаа хамгаалгые, уһанай нөөсэ баялигые аша үрэтэйгөөр хэрэглэлгэ һайжаруулха тухай» Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1985 болон 1986 онуудта баталһан тогтоолнуудай хэр бэелүүлэгдэжэ байһан тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдэбэ. Энэ асуудалаар республикын мелиорацийн ба уһанай ажахын министр М. Ф. Балсунаев тоособо.

Республикын совет, ажахын болон ниитын эмхи зүргааануудай хүтэлбэрилэгшэд энэ таалаар зохихо хэмжээ ябуулганнуудые хараалжа, зарим тэды ажал ябуулһан байна. Бага гол горходой эрье шадар түбхинэһэн 102 объект ондоо газарта нүүлгэгдээ. Харин байгша табан жэлэй түрүүшын хөөр жэл соо ажахынүүдэй 56 объект байраяа һэлгэһэн байха юм. Энэ хугасаада гол горходой эрье шадархи 102 гектар талмайда модон нуулгагдаһан, 632 гектартань ногоон тариг-

даһан, 47,5 километр утатай эхин һабань шулуу шохойһоо сэбэрлэгдээ гэхэ гү, али бүхыдөө 16,9 мянган түхэригэй ажал бүтээгдэбэ. Нютагуудай Соведүүдэй гүйсэдкомууд бага гол горходые хамгаалха таалаар 210 шаягалта үнгэргэһэн, 231 булаг сэбэрлэгдэжэ, болбосон тухэлтэй болгохо худэлмэри ябуулагдаа. Гэхэтэй хамта республикын олонхи ажахынууд бага гол горходые, булагуудые аршалан хамгаалха худэлмэридэ хабааданагүй гэжэ онсолон тэмдэглэгдээ. Оршон тойронхи байгаалинн тэнсүүриие алдуулангүй, үйлэдбэри эрхилхэ хэрэгые ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ хүүлита болгохо хэрэггэй. Энэ шухалын шухала хэрэгые эрид һайжаруулха талаар республикын Госагропром, орадай депутадуудай районно Соведүүдэй гүйсэдкомууд зохихо хэмжээ ябуулганнуудые дары хараалжа, бодото дээрэнь бэелүүлхын тула ажахын хүтэлбэрилэгшэдэй дунда эмхидхэлэй горитой худэлмэри ябуулха зэргэтэй гэжэ заседани дээрэ онсолон заагдаба.

«КПСС-эй XXVII съездын шийдхэбэринүүдтэй зохилдуулан социально-экономическа хүгжэлтые хурдадхахын тулөө орадай депутадуудай Соведүүдэй харюусалгые шангадхаха, үүргыень саашадань дэшэлүүлхэ хэмжээнүүд тухай». КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолые бэелүүлхэ талаар орадай депутадуудай Хурамхаанай районно Соведэй гүйсэдкомой эмхидхэлэй худэлмэри заседани дээрэ зүбшэн хэлсэгдэбэ. Тус асуудалаар районно Соведэй гүйсэдкомой түрүүлэгшэ Н. Н. Козулин тоособо.

Дээрэ хэлагдэһэн тогтоолые бодото ажабайдалда бэелүүлхэ хэрэгтэ орадай депутадуудай районно Соведэй гүйсэдком үнгэрһэн үедэ зарим тэды эмхидхэлэй худэлмэри ябуулаа. Орадай һунгамалнуудай үүргэ болон харюусалгые улам дээшэлүүлхын, тула саг үргэлжын комиссинууд, депутадууд сесси дээрээ хэлсэгдэхэ асуудалнуудаар нэмэлтэ элидхэлнүүдые хэдэг болонхой. Мөн һунгашадайнгаа оруулһан дурадхалнуудые бодото дээрэнь бэелүүлхэ хэрэгтэ онсо һаналаа табидаг, саг үргэлжэ тэдэнэй урда ябуулһан худэлмэри тухайгаа тоосодог болонхой. Орадай депутадуудай нютагай Соведүүд үйлэдбэриие ашаг үрэтэйгөөр эрхилхэ талаар горитой худэлмэри ябуулдаг болонхой. Худөө ажахын худэлмэрилэгшэд үнгэрһэн жэлдэ яһала урагшатай һайнаар худэлжэ, гурэндэ мяха, һү худалдаха түсэбүүдээ амжалтатайгаар бэелүүлжэ шадаба. Районой промышленна предприятинууд товарна продукци гаргаха жэлэйнгээ түсэб 100 процент, орадай үргэн хэрэглэмжын эд бараа бүтээхэ түсэбөө 123 процент, хүн зоной ажаһуудалай эриллтэ хангаха түсэб 104 процент дүүргэгдээ.

Гэбэшье засагай дээдын зүргааануудай баталһан тогтоолнуудые бодото дээрэнь бэелүүлхэ талаар худэлмэриие орадай депутадуудай Хурамхаанай районно Соведэй гүйсэдком үшөө нозог нобшоор эмхидхэнэ гэжэ түс заседани дээрэ онсо тэмдэглэгдэбэ.

Илангаяа орадай депутадууд үйлэдбэриие ашаг үрэтэйгөөр эрхилхэ асуудалые гүнзэгыгөөр, сагай эриллтын ёһоор шэнжэлхэ, энэ талаар зохихо хэмжээ ябуулганнуудые гүйсэд абанагүй гэжэ тэмдэглэбэ. Гүрэндэ тушаагдаха хони, үхэрнүүдые түсхай талмайнуудта шахан таргалуулха худэлмэриие муугаар эмхидхэнэ. Һаамхай үнөөдэй һү шэмые дээшэлүүлхэ хэрэг районой диилэнхи ажахынуудта даншье һаа хангалтагүй. Мал ажалда ушарһан эдэ дутуу дундануудые усадхахын тула районно болон нютагай Соведүүдэй гүйсэдкомууд, орадай депутадууд колхоз, совхозуудай зооветмэргэжэлтэд болон хүтэлбэрилэгшэдэй дунда эмхидхэлэй худэлмэри ушөөл һулаар ябуулжа байһые Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Совет онсолон тэмдэглэбэ.

Республикын Министрнүүдэй Совет зүбшэгдэһэн асуудалнуудаар түсхай тогтоолнуудые баталан ababa.

КПСС-эй ЦК-гай февралиин Пленумэй шиидхэбэринүүдые бэелүүлхын түлөө

«...АЛТАРҺАН ШҮҮДЭРЫЕ НАРАН ҺОРОНО»

Саашадаа гэхэ гү, али орадай гэгээрэлэй бүхы шатые хубилган шэнэдхэлгын үедэ яажа худэлхэб гэһэн асуудал бидэнэй — институдай багшенарай—сэдьхэлые зобоохо ёһоороо зобооно. «Дээрэһээ» заабари хулээжэ һуултагүй, харин зоной хэлсэдэгээр, хамсыгаа шамаад лэ, педагогическа хамаг онол аргаяа, багажа зэбсэгүүдээ дүүһыень «һэжэржэ» үзэхэ ёһотойбди гэжэ бидэ бэрандаа һайн ойлгонобди. Имагтал тиигэһэн лэ хойноо студентнүүдые һурган хүмүүжүүлгынгээ онол аргануудые шэнэлхэ болонобди. Ямар зорилготойгоор? Ямар бэ гэхэдэ, мөнөө үедэ — тэд ондоогоор бодомжолдог боложо байһан сагта — ерээдүйн багшанар олон юмэндэ һураха, залуушуулай оюун бодолые баяжуулха онол аргын нюусануудые шудалха ёһотой болоно. Энэмнай юун бэ гэбэл, багша һураша хөөрой хоорондохи харилсаан улам дүтэ болохо, һургажа байгшань һуража байгшынгаа үнэ бэеые хундэлхэ, эрдэм мэдэсэ олохо ябадалыень урмашуулан хүтэлбэрилхэ, нэгэл зорилго бэелүүлжэ байһанаа ойлгохо ёһотой.

Энээнһээ уламжалан, үнгэрһэн сагайнгаа үдэрнүүдые һаанадаа оруулхаш. Хүгжэлтэгүй зогсошоһон байдалдаа зохиршоһон бидэнэр олон асуудалаар юушье мэдэхэгүй, «мэнэ һохорнууд», алибаа юумэндэ хамаагүй болошоһон, хаа хаанагүй дэлгэрһэн хулгай худалдыешье обёорхогүй — эшхэбтэр байдалтай ороод байгаа бэшэ аалди? Юундэ тиимэ байдалда ороообибди гэхэдэ, обществын хүгжэлтын орёо оньһон соо гансахан шүрэбхэн шэнгеэр хүн бүхэн өөрыгөө тооложо һурашаһан, тиимэрэ лэ хүмүүжүүлэгдэһэн байгаа бшуубди.

Дээдэ һургуулиин багшанарай жэшээ дээрэ абажа харабал, түүхэшэн гү, али хэлэ, бэшэгэй эрдэмтэн, физик гү, али математик, химик гү, али биолог — барандаа өөр өөрынгөө мэргэжэлэй теоретическэ ба методическа бэлэдхэлэй хэмжээнэй эзэргээр ажалладаг байгаабди, ажалланабди. Гэн гэтэр, тэрэ үедэ гэгээрэлэй хүтэлбэрилэгшэдэй, зонхилогшо дарганарай урдаһаа, тэдэнэй хүргаа ёдогонуулан заабаришалдаг «онол аргын» урдаһаа хэмнай эсэргүүсэхэ эзэрхэтэй байгааб? Тиимэһээл бүхы орон соогоо суурхаһан В. Ф. Шаталов, И. П. Иванова, Ш. А. Амонашвили, Е. Н. Ильина, М. П. Щетинина, С. Н. Лысенковаа мэтын багшанарай онол аргын үг удхые шэнжэлэн хаража шадаагүй, тодорхойгоор мэдэхэшье гэжэ ороолдоогүй байһамнай халаглаамаар. Тэдэнииень шэнжэлэн шудалхын, олоной дунда дэлгэрүүлхын, ерээдүйн багшанарта ойлгуулхын тула сэдьхэл зүрхэнэй сүхэршэгүй хүсэн хэрэгтэй байгаа. Тиимэһээ богоһодоошье дүтэ табингүй этэржэрхихэдэ, тон бэлэн байһаниинь ойлгосотой. Зүгөөр туршалгануудһаань юун гарагша ааб гэжэ һэмээхэн ажаглан байһан «этигэл нюруухэн» олонхидые ажабайдал эшэгүүритэйгээр хэнээжэ хаяал!

Мөнөө саг ондоо болоо: нэгэшье багша, нэгэшье психолог, нэгэшье методист дурдагдааша дүршэлгүйгөөр гэхэ гү, али студентнүүдтэй худэлхэдөө, тэрэниие, ядахын сагта, дурдангүйгөөр байжа шадахаа болёо. Тэрээнгүйгөөр үе сагһаа таһарһан хүнүүдэй тоодо орохолши! Тиимэһээ шэнэ дүй дүршэл гээшэнай үе сагай шэнжэ шанар болоно.

Багшанарай түбэй газетэ һүүлэй хоёр жэл соо угаа һонин болоо. Тэндэ толилогдоһон материалнуудые багшанарһаа гадна актёрнууд, таряашад, философууд, худэлмэришэд уншана. Тэдэ материалнуудынь бүгэдэ арадай анхаралые татанхай гэбэл, буруу болохогүй. Газетын табиһан гол шухала бүхы асуудалнуудые дүүһыень бодомжолжо үзэхэ саг заримдаа дуталдана. Жэшээнь, Москвагай нэгэ һургуулиин зааруч энэ газетэдэ «Сэхыень хөөрэлдэе» гэһэн хүсэнэг һааяан бии болгоод, тэндээ ехэ һонин асуудалнуудые табиһан байна: **ондоо хүнэй ондоогоор бодомжолхо, ондоогоор хэлэхэ хэрэгтэ, ондоо ёһоной алибаа юумэндэ нинтэрэ дадаха шухала.** Энэ эрилтэ юуньһээ үндэһэтэйб гэхэдэ, мөнөө үедэ хүнүүдэй хоорондохи харилсаан һайн тэешэ хубилжа, бэе бэеэ ойлгосохонь шухала болоод байгаа. Багша шаби хөөрой, һурагша студент хөөрой, аха үеын ба залуу үеын хүнүүдэй хоорондохи харилсаанда энэ ёһо гурим тон шухала болоо бшуу. Бэе бэеһээ илгарха тээшэ эрмэлзэхэ бэшэ, харин хөөр талаяа адли тэгшэзэр хараха; үхибүүнэй, юрын хэмжүүрһээ халиһаншье хүгжэлтэтэй байг, ямаршье үхибүүнэй хүн бэеые хундэлхэ; ямаршье үхибүүнэй өөрыгөө хүн гэжэ тоолхоо, өөрынхөөрэ бодомжолхо эрхэтэй байһые ойлгохо; үхибүүн бүхэнэй өөртэнь хабаатай һонирхолдо тэсэмгэй байха; хоорондоо тон илгаатай юумэнүүдэй эзэрлээд оршохо ябадал хангаха — һургуулиин ба дээдэ һургуулиин олон янзын ажабайдалай урасхал эдэ бүгэдые багтаажа, өөрын жама ёһотой болгохо ушартай. Имагтал иимэл оршон байдалтай болоо һаа, орадай гэгээрэлдэ ушардаг нюур сахилгые, өөрһөө доошо хүниие дороможолдог ябадалые үгы хэжэ шадахабди.

Ажабайдалаймнай үндэһэн хараа шугам болоһон эдэ бодомжонуудһаа, мөн студентнүүдтэй байгуулдаг харилсаагаа шэнэдхэн хубилгаха бодолһоо уламжалан, хамта худэлдэг нүхэдтөө хандаха гэһэн хүм.

Иимэ юумэн тухай хамта бодомжолоёлши. Һургуулиин багша гү, али институдта заагша (хэлэ, бэшэг, литература заадагууд) — **энэ хүн нэн түрүүн уран бэлигтэн, үгын мастер гэхэ гү, али ямаршье ушарта һайханаар, гоёор хэлэжэ шадаха мэргэжэлтэн байха зэргэтэй.** «Уншагша, урлагша, уран гоёор дуулагша» — актёр, дуушан, хүгжэмшэн, онтохошон, ябууд зохёожо шадаха шүлэгшэн байха һэн гэнэб. Юундэ иигэжэ бэшэнэбши гэхэдэ, уран һайханайнгаа талаар үгын нүлөөлхы хүсэн (үгэ хэлэжэ шадаха гээшэнай искусство болоно) хадаа ургэн дэлисэтэй, ёһотойл олон хэмжүүртэй шадабари туйлахые баадхадаг юм.

Гэхын хажуугаар манай институдай эхин классай факультедые дүүргэжэ гараһан залуу хүниие һаноандаа оруулагты. Яаха аргагүйгөөр хороогдошонхой хүүгэдэй литературааһаа ондоо юумэгүйгөөр, классическа ба мөнөө үеын литературын «үнэршьегүйгөөр» табигдаһан һуралсалай программаар һуража гарахадаа, залуу хүн уран үгын ёһотой мастер боложо шадаха аэл? Эхин классай факультет дүүргэһэн хүн «ехэшүүлэй литературые» заатагүй мэдэхэ байгаал даа! Тиихэдээ Пушкинай ба Твардовскийн, Лев Толстойн ба Шолоховой зохёолнуудай шэнжэлэлдэ хүрэмэ һайнаар мэдэхэ! Владимир Высоцкийн поэзиие, Чингиз Айтматовай гү, али Валентин Распутинай прозые, Александр Вампиловай драматургиие, мөнөө үеын публицистикые мэдэдэг байһаншуугаар литературые юундэ мэдэжэ болохогүйб? Харин эхин классай факультедэй программаар, учебнигүүдээр һуража гараһан хүбүүд, басагад литературые иимээр үзэжэ шадаха байна гү? Үгы! Үшөө дахин үгы! Тиихэдэ мөнөө үеын ба эртэ урда сагай аман зохёолые мэдэдэг болохо гү? Ядахын сагта аман зохёолой жэжэ зүйлнүүдыешье: оньһон үгэнүүдые, таабаринуудые, ябаган зугаануудые, онтохонуудые, шог ёгтонуудые мэдэдэг болохо байна гү? Эдэшье зүйлнүүд программын, һуралсалай пособинуудай «газаа тээ» үлэшэнхэй.

Зүгөөр, хэлэнүүд шудалагдана: ород, буряад, хэри. Энэ һайн гү, али муу гү? Гэхэ зуура ямараар шудалагданаб? Би методист бэшэб. Тиимэһээ, магад, юу хээ буруушье ойлгожо болохоб. Тэд нэгэл юумэн минии һанаае ходо зобооно. Эхин классай факультедтэ үзэгдэхөөр зохёогдоод, Гэгээрэлэй министерствын баталһан, практикаар шалгагдаһан ород ба буряад хэлэ үзэлгын программанууд бии юм. Эдэ программануудтай зохилдуулагдаһан учебнигуудшье байха. Сэхыень хэлэбэл, хэлэ, бэшэгэй факультедтэ үзэгдэг программануудһаа, учебнигуудһээ тэдэнь балай илгардагшьегүй. Имагтал үгтэһэн сагуудынь илгаатай. Жэшээнь, эхин классай факультедтэ хэлэнэй алибаа асуудалые шудалха хэрэгтэ хэлэ, бэшэгэйхидэ орходоо хөөр дахин бага саг үгтэдэг юм. Тиигээд бидэ тиимэ программаар, учебнигуудээр худэлжэл байдагбди. Эгээл гуниитай юумэниинь юун бэ гэхэдэ, эдэмнай үе сагай эрилтэдэ хэр харюусанаб гэжэ бодомжолдоггүйбди.

Минии һанахада, программа учебник хөөрой нэгэ юумэ баталхада, ажабайдал ондоо эрилтэ табинал даа. Юрэдөө, пединститудта, һургуулида хэлэ, бэшэгэй асуудалнуудые шудалха ябадал хэр зүбөөр табигданхай гээшэб гэжэ шүүмжэлхыгөөр хаража үзэхые оролдоноб. Хоорондоо хөөрэлдэхэ, һанал бодолоо андалдаха — үзэжэ байһан хэлэеэ хэр зэргэ туһатай юумэ гээшэб гэжэ ойлгодог талаһаа абажа харахые хүсэнэб. Байнбайн досоомни аягүй болохоодол гэнэ: хэшээлнүүдтээ хэлэ, бэшэгээ хэр зүбөөр үзэнэбибди? Һудаһан соогуураа шуһаяа бурьялган гүйлгэжэ байдаг амитай юумэ бэшэ, харин үхэнхэй бэеын бүридэлые шэнжэлжэ байһандал, хэшээлнүүднай үнгэрдэг бэшэ аа гү? Хэлые үзэхэдөө, бидэ тэрэниие амигүй болгожорхинобди, шэмэ шүүһыень хатааажархинабди, үнэр хангалыень үгы хэнэбди, шэрэ будагыень холтохоорхинобди. Тиигээд лэ һургуулиин сомбар дээрэ амиды һайхан хэлэмнай «бутарһаар бутараад», бэе бэедээ холбоогүй **үзэгүүд, абяанууд, үндэһэнүүд, суффикснууд, залгалтанууд** боложо «үрхиршэнэ». Дээдэ һургуулидашье иимэ байна. Зүгөөр эндэ эрдэмэй түхэл олгожо, **абяанууд** ба **фонемэнүүд, морфонууд** ба **морфемэнүүд** гэхэһээ эхилээд лэ, **үндэһэнэй, аффиксальна** гэхэ мэтээр «хэршэхэбди». Энэ гар гээшэ, энэ хүл гээшэ, энэ бэе, харин энэ араг яһаниинь, хажуудань һудаһан ба һудаһнуудынь гэһэндэл адли болоно бэшэ гү? Хоорондоо холбоогүй, амяараа хубинууд. Мяхан, яһан, шуһан юуньһээ бүрилдэдэг бэ гэжэ мэдэхэнь үхибүүдтэ, эдиршүүлдэ, студентдэшье даб дээрээ һонишье байба гэлэй. Тиигэһээр байтараа, хашартай болохол даа: ураг тархи зүрхэнэй һудал хоёрой биоток хоорондоо яагаад харилсадаг юм, мяхан, яһан, шуһан гурбанай холбоо оньһон хайшааб гэһэн асуудал гараха бэшэ гү? Харин иимэ харилсаанай эгээл өрёо оньһые бидэ хэшээлдээ үгэнэгүйбди. Үгөошье һаа, хатаагдашаһан юумые үгэнэ гээшэбди. Ондоогоор хэлэбэл, манай үсэд харууһан доро хэлэн гээшэ «музейн экспонат» болгогдошоно.

Мөнөө үеын залуу хүнэй хэлэнэй «амиды организм» гээшэ юун бэ? Тэнгэриин газарһаа илгардаг шэнги, тэрэнэй хэлэн актёрой, дүршэлтэй журналистнуудай, поэдуудэй, үгын сэнгые һайн мэдэхэ хүнүүдэй хэлэнһээ тон илгаатай байдаг. Газетын үлтиршэһэн үгэнүүд гү, али учебнигһээ абтаһан дүримүүдэй хуурай хумхи мүрнүүд тэрэнэй хэлэндэ дүүрэн байха. Хүнгөөр, гоёор, дуугаржа шадахагүй, хэлэнэй культура, болбосорол гэжэ байхагүй. Захиралгын, ноёрхолгын, «хургаа ёдогонуулан» командалдаг үе сагай үлэгдэлнүүдэй багшалалгымнай ажалда үшөө бии байһан хойно шабинарайнай хэлэндэ бэе бэеэ хүндэлхэ, нэрэ хүндэ сахиха, баалалтагүйгөөр, нюур сахилтагүйгөөр бэе бэедээ туһалха шанар харуулһан үгэнүүд хомор. Юумэ тоохогүй, эсэргүүсэхэ, өөдэгүй үгэнүүдые хэрэглэхэ, хашхарһан һонигүй хүгжэм тээшэ дугташаха ябадалай залуушуулай дунда дэлгэрһэниинь имагтал эндэһээ эхитэй. Һарбайгаад хүрэхөөр һайхан юумэнэй үгы хада яалтайб даа? Залуушуул гэмтэй бэшэ. Юундэб гэхэдэ, ондоо һайн юумэ шэлхээр, бэдэрхээр хүмүүжээгүй, һурамхи болоогүй байна ха юм. Энэ хүреэнээ яажа гарахаб?

Хэлэ үзэлгые «амидыруулжа», үгэнүүдээр «зуража» һургабал, анализһаа синтездэ шэлжэн оробол, юумэн туйлагдаха гэжэ һанагдана. Дэлхэйе бүхэлеэрнь ойлгожо һургаха. Хүнэй шадалда этигэһэн этигэл хадаа өөртэшни этигүүлхэ, найдал түрүүлхэ юм гэжэ мөнөөнэй философууд баталдаг байна. Үнгэрхэдөө, шажаншье юумэнэй синтез хэжэ, оршон тойронхи байдалда симфониин шэнжэ шанарые, тааралдалые харуулжа шададаг байн гэһэйнь, ород хэлэнэй, буряад хэлэнэй эрдэм, бидэ өөһэдөөшье бүхэли юумые бутаргажа наадалгаһаа арсаад, нэн түрүүн **амиды хэлэнэй хэшээл хэжэ** һургахаар болоо бэшэ гүбди? Тиигээл һаамнай, манда һуража гараһан хүбүүд, басагад түрэл хэлэнэйнгээ түрбэлгүй һайханиие, аялга абяанайнь аятай зохид нугалбариие, үнгэ бүриин шэрэ будагыень бэедээ шэнгээһэн байха бэлэйл! Гэхэ зуура хэшээлнүүд дээрээ манай студентнүүд хэлые, үгые үе мүсөөрнь һалгаажа, өөһэдынгөө байгуулаагүй юумые «задалжа» һурадаг лэ. Фонетическэ, орфографическа, морфемнэ ба үгын бүридэлэй шэнжэлэл, морфологическа ба синтетическэ шүүбэри үдэр бүри хэжэл болжодань, залхуутай болошодог ааб даа. Ондоогоор хэлэбэл, юумые «тархиень уруу, тагалсагыень өөдэнь» табина гэхэ гү, али тэрэгынгээ мөөрые тээбэридээ тээгээд гүйлгэнэншүү болоно.

Тиигэнхаар, өөһэдөө синтез хэжэ, өөһэдынгөө бодолые, образуудые бүрилдүүлжэ һураа һаань, хэды һонин байха бэлэй. Үглөөгүүр газаагуур ябахадаа, ямаршье заабаригүйгөөр бишыхан хүүгэдэй толгой соо түрүүшынь жэгтэй гоё образуудай, шүлэгхэнүүдэй бүрилдэхые В. А. Сухомлинский дэмы гайхадаг байгаагүй:

Абаахайн шүлһэн дээгүүр
Алтарһан шүүдэрые
наран һороно...

Гэхэ зуура хүүгэдэй зохёохы ухаанай гэнтэ орьёлмоор арга нүхэсэл яагаад олгохоб гэжэ суута багша һайн мэдэдэг байгал даа. Иимэ юумэн тухай бидэнэйшье бодомжолхоор саг ерээ бэшэ гү? Абаахайн шүлһэн дээгүүр алтаран бүлсылдэһэн шүүдэрые наранай һорожо байхые ерээдүйн багшанар обёоржо һураха зэргэтэйл!..

С. ЧАГДУРОВ,
БГПИ-гэй эхин һуралсалай кафедрые даагша, хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

ШЭНЭ ДААР ХАНГАНАБ

ВОКЗАЛ ХЭРЭГТЭЙ

Загарайн районой райподо автолавкын жолоошод олон юм. Тэдэнэй дунда жолоошон-наймаалагша Григорий Гаригинович Донаканяные нэрлэжэ боломоор. Тэрэ 11 жэлэй хугасаа соо Эрхирэгэй совхозой холо ойрын отарануудай хоншодто, малшадта эд бараа, эдеэ хоол саг болзортонь абаашажа худалдадаг юм. Григорий Гаригинович һара, квартал, жэл бүри түсэбөө холо үлүүлэн дүүргэдэг заншалтай.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: КПССэй гэшүүн Г. Г. Донаканян.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

автовокзалһаа зургаануудай урда хэдэн дахин табигдабашье, республикын хүн зондо тон шухала болоһон энэ эрилтын дүүргэгдэдэгүй байһанинь гомдолтой гэжэ автовокзалай начальник Г. Ф. Худяков манда хэлэнэ.

Автобусуудай графигай ёһоор саг болзор соогоо ябадаггүй, ходол эбдэрдэг дээрэһээ хүн зоной хүрэхэ газартаа саг соогоо хүрэжэ шадангүй гомдон гашуудахань гайхалтай бэшэ.

1988 оной гансахан лэ май һара соо автобусуудай ехэ олоороо эбдэрһэн дээрэһээ 330 рейсын график хазагайруулагдажа, автобус хүлеэгшэ хүнүүдэй ябаха сагынь хэдэн часаар хойшолуулагдаһан байна. Ехэнхидээ автобусуудай рессор болон мотоороонь эбдэрдэг байһанһаа арайхан гэжэ гэдэргээ хүрэжэ ерэмсээрээ зэһабарида орожол байдаг.

Ошожо гү, али ерэжэ ябатараа хүрэхэ гэһэн газартаа хүрэнгүй, харгыдаа автобусуудай эбдэрээд, ябажа шадахаяа болиходонь, дахин һэлгэхэ автобусой автовокзалһаа эльгээтэр ехэхэн саг үнгэржэ, илангаяа үбэлэй сагта пассажирнууд аягүй байдалда али олон ородог.

Автобусуудай эбдэрхэ ябадал олонхидоо республика соохи харгы замай ехэ муугаар зэһабарилагдадаг дээрэһээ болоно. Харгы зэһабарилдаг эмхи зүргааанууд худэлмэреэ шэнэдхэн хубилгаха, шанарыень һайжаруулха, бүтээсынь дээшэлүүлхэ хэмжээнүүдые абанагүй, хуушанайнгаа гуримаар ажаллаһан зандаа.

Шанар муутайгаар зэһабарилагдаһан харгы замшье нэгэхоёр жэл болоод, һандаран муудажа захалдаг. Республика доторнай илангаяа Баргажан, Хори, Хэжэнгэ, Ярууна ошоһон харгы замууд муугаар зэһабарилагдадагаараа илгарна. Хори һууринһаа зүүлжээ Ярууна тээшэ ошоһон харгы бүришье муу зэһабаритай байдаг. Иимэ харгынууд республика соо олон даа. Ялхи яматай харгыгаар автобус соо һуужа ябаһан нялха нарай хүүгэдтэй зон, ахирхан болоһон убгэд, хүгшэд энэ ушарһаа хүндэхэн байдалда ородог, бүри үбшэн болошохоёо һанадаг гээшэ. Тиигэжэ автобусуудаар ябагшад бэедэ зохистой (комфортабельна) автобусуудые ябуулха эрилтэнүүдые хэдэг байбашье, харгы замай тулюур байһан дээрэһээ ехэ автобус хододоо ябуулха аргагүй байдаг гэжэ автовокзалай инженер-экономист С. С. Волмчев мэдүүлбэ.

Республикын ажалша арадай хэрэглэмжэнүүдые гүйсэд хангаха, хүн зондоо түһэтайгаар ажаллаха, харгы замда ябаһан хүнүүдые хүндэтэйгөөр угтаха, шэнэ автовокзал барюулха тухай эрилтэ зүб байна гэжэ һанахаар.

Н. НАНЗАТОВ,
манай штатнабэшэ корр.

ТАСС АПН

ХИЛЫН СААНАҺАА

ШЭНЭДХЭЛГЫН ХЭРЭГЫЕ ХУРДАДХАХА

СОФИ. Манай орон дотор боложо байһан хубилалтануудые бодотоор мэдэрхын тула Болгариин нинслэл хотын хэдэн зуугаад хүнүүд, айлшад Бүхэсоюзна XIX партийна конференцийн нээгдэһэн үдэр Софидахи Совет эрдэм-соёлой байшанда ерэбэ. Энэ байшангай фойе соо табигдаһан телевизорээр дамжуулагдаһан КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачевой конференци дээрэ хэһэн элидхэлые элдэб наһатай хүнүүд ехэ анхаралтайгаар шагнаба.

Удаань «Хубилган шэнэдхэлгын алхамууд» гэһэн ТАСС-ай фото-выставка нээлгын баяр ёһолол болоо. БКПгэй Центральна хиналта-шалгалтын комиссийн түрүүлэгшэ, Болгар-совет хаан барисаанай бүгэдэ арадай комитедэй түрүүлэгшэ Начо Папазов, ороной нинтын эмхинүүдэй түлөөлэгшэд тэрээнлэ хабааданан байгаа. Сугларагшад Бүхэсоюзна XIX партийна конференцидэ хабаадагшадта телеграмма эльгээбэ. Тусхайлбал, тэрээн соонь нигэжэ хэлэгдэнэ: «Болгар-совет хаан барисаанай худэлөөнэй эдэбхитэд таанадта халуун амаршалга, амжалтатайгаар хүдэлхэ аха дүүгэй үнэн зүрхэнэй хүсэлэнгүүдые эльгээнэ. Ленинскэ партийн коммунистнуудай конференцийн шийдхэбэринүүд совет обществын ажабайдалай бүхы шатануудые шэнэдхэлгын хэрэгые хурдадхалгада шийдхэхы нүлөө үзүүлхэ байха гэжэ бидэ гүнзагы сэдьхэлһээ этигэн найданабди».

ВАРШАВА. Ленинэй партийн XXVII съездын хараа шугамуудые бодото дээрэнь бэелүүлхын тула Советскэ Союзай Коммунис партийн Москвада худэлмэреэ эхилһэн Бүхэсоюзна XIX конференци асари ехэ удха шанартай байна гэжэ ПОРПын ЦК-гай Политбюро заседани дээрээ тэмдэглээ. Тэрэнэй шийдхэбэринүүд социалис байгуулалтын теори болон практикые хүгжөөлгэдэ, парти ба совет арадай зохёохы хүсэнүүдые бадаруулһан хубилган шэнэдхэлгын хэрэгтэ шухала хубитаа оруулха байна гэжэ ПОРПын ЦК-гай Политбюро Польшын Нэгэдэмэл худэлмэришэнэй партийн үмэнэһөө конференцийн делегадуудта аха дүүгэй үнэн зүрхэнэй амаршалгануудые, үрэ түгсөөр ажаллаха хүсэлэнгүүдые эльгээнэн байгаа.

ЗҮБШЭН ХЭЛСЭХЫН ТУЛА

ЖЕНЕВЭ. Афганистанай-пакистанай хөөрэлдөөнүүдтэ хабаадажа байһан ООН-ой Генеральна секретарийн орлогшо Диего Кордовес эндэ ерэхэдээ, Женевэдэхи хэлсээнүүдые бодотоор бэелүүлгэдэ хабаатай асуудалнуудые гурбан ороной хүтэлбэрилэгшэдтэй аль бүхы талаһаань, үнэзэгыгөөр зүбшэн хэлсэхын тула Иран, Пакистан болон Афганистан оноһоор гэжэ журналистнуудта мэдүүлбэ. Тэрэнэй хэлэһэнэй ёһоор, афганистанайхид бүхэн пакистанайхидай тэдэниие бэелүүлхые шидэжэ байхадань, эдэ хэлсээнүүдые бэелүүлхэ замда тиимэ шидхэгдэшэгүй асуудал үгы юм гэжэ тэрэ тэмдэглээ. Совет сэрэгүүд туршаа хэлэхэ болоо һаа, ООН-ой Генеральна секретарийн орлогшын хэлэһэнэй ёһоор, тэдэ һаяла һайнаар гарагдажа байна. Гэхэтэй хамта баталагдан абтаһан хэлсээнүүдые бүдүүлигээр хазагайруулаад байгаа һаань, сэрэгүүдые гаргалга удааруулагдабашье, огто зогсоогдохогүй юм гэжэ Советскэ Союз уридшалан һануулба гэжэ Кордовес тэмдэглээ.

Зүбшэлэлгын хөөрэлдөөнүүд

ВЕНЭ. Европодо Атлантикаһаа Ураал хүрэтэр зэбсэгтэ хүсэнүүдые, юрын бүх зэбсэгүүдые хороохо тухай ерээдүйн хөөрэлдөөнүүдэй мандат зохёохо талаар Варшавска Договорто, НАТО-да хабаададаг гүрэнүүдэй түлөөлөгшэдэй зүбшэлэлгын хөөрэлдөөнүүдэй үндэһөөр эзлжээтэ уулзаалга эндэ болобо.

ЭЭЛЖЭЭТЭ СЕССИ

СОЁЛОЙ ҺОНИН

АМАР САЙН, АГА НЮТАГ!

Яруунын районой соёлой байшангай дэргэдэхи «Яруунa» гэжэ хатар, дуунай ансамбль Агын автономито округой Могойтын, Агын, Дульдаргын районуудаар ябажа, концерт наада харуулһан байна.

Түрүүшын үдэр манай ансамблиин түлөөлэгшэдые округой гүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо Ш. С. Дашидондоков урижа уулзахадаа, округойнгоо мүнөө үеын үйлэдбэри болоод соёлой хүгжэлтэ тухай хөөрэжэ үгөө. Удаань Яруунаһаа ошоһон айлшад округой түбтэ оршодог В. И. Ленинэй хүшөөдэ сэсэгүүдые табяа, тэндэхи Ленинэй музей хараһан байна.

Үдын һүүлээр Ага һууринай соёлой хүдэлмэрилэгшэдтэй «түхэреэн столой» дэргэдэ уулзалга болоо. Тэрээн дээрэ байгша ондо Яруунын, Агын соёлой хүдэлмэрилэгшэдэй харилсалгын хэлсээндэ гар табигдаа һэн.

Тэрэл үдэртөө ансамбльнай Сагаан-Уула нютаг ошожо, түрүүшынгээ концерт үгөө. Программадамнай гол түлэб совет болон буряад композиторнуудай, мүн арадай дуунууд, хатарнууд оруулагданай һэн. Илангаяа манай нютагай композитор Ф. Виноградовай зохёоһон «Яруунa», «Яндала» болоод бусадшье дуунууд, «Гурбан Ехэ Яруунa» гэжэ дуу, хатарай композици харагшадта һайшаагдаа. Ансамблиин дуушад Б-Х. Жигмытова, Д. Жимбуева, Б-Х. Дашидондокова, Б. Борбоев, Б. Максаров, Д. Будаев, С. Тугжиев, эгэшэ, дүүнэр Людмила, Татьяна Черепановнуудай гүйсэдхэһэн дуунууд халуунаар уттагдаа.

Анхан Ага нютагһаа гараһан дуушан Буда-Ханда Тарбаевна Жигмытова нютагайхидтаа илангаяа дулаанаар уттагдаа. Тэрэнэй гүйсэдхэһэн залуу наһанай дурасхаал болоһон «Үргэн Ононой эрье дээгүүр» гэжэ дуун нютагайхидыень уяруулан баясуулаа.

Урта, Сагаан-Шулуутай, Һүдэнтэ, Гүнэй, Зүдхэли, Үзөөн болон бусадшье нютагай ажалшадта хараалагдаһан саг соогоо концертнүүднай амжалтатайгаар үгтөө һэн. Зарим нютагуудта хоёр дахин концерт үгэхэ баатай бологдоо.

Округой түб Ага һууринай һайхан соёлой байшанда хоёр дахин үгэһэн концертдэмнай, хүн зон дүүрэн байгаа. Ага нютагаар аяншалжа ябаһан тухайгаа нютагай радиогоор хөөрөө һэмди.

Профессор Г. Ц. Цыбиковэй нэрэмжэтэ хизаар ороноо шэнжэлхэ музейдэ Агын округой байгуулагдаһан тухай, тэрэнэй урдын түүхэ, мүнөө үеынь хүгжэлтэ дэбжэлтэ харуулһан һонин баримтануудтай танилсаабди. Дульдаргада нютагай типографиин болоод хүгжэмэй һургуулиин хүдэлмэрилэгшэдтэй уулзаабди. Дульдарга нютагаар концерт наадаяа харуулһанайнгаа удаа нютагаа бусаабди.

Һаяын сагта Агын соёлшодые түлөөлжэ, «Найдал» гэһэн инструментальна дуунай бүлэг Яруунa зорижо ерэхэ.

Л. ЦЫБИКОВА,
районой соёлой байшангай директор.

ЖАК ОФФЕНБАХАЙ ХҮГЖЭМ ЗЭДЭЛХЭ

БЭЛИГТЭ француз композитор Жак Оффенбахай «Герцогиня Герольштейнская» гэжэ хоёр үйлэтэй опереттые харуулжа, Хабаровскын гүрэнэй хүгжэмтэ комедиин театр Улаан-Үдэдэ мүнөөдэр гастролёо эхилхэ юм. Арбан юһэдэхи зуун жэлдэ ажаһуулһан, ажаллаһан энэ композитор француз классическа опереттын үндэһэ һуури табиһан хүн гэжэ мэдээжэ.

Урда тээнь манай Улаан-Үдэдэ айлшалжа, нисслэл хотымнай олониитэ хүн зоной дурые яһала болгаһан театрай коллективэй найруулан табиһан опереттэ һонин байха гэжэ хүлеэгдэнэ.

Үдэрэй 13 сагһаа театрай касса нээгдэжэ, билет худалдагдана. Үдэшын 19 саг 30 минутаһаа зүжэг эхилдэг гуримтай гэжэ мэдэнэт.

ОЛОНОЙ ҺОНИРХОЛ ТАТАНА

Ц. Сампиловай нэрэмжэтэ музейдэ эмхидхэгдэһэн уласхоорондын фестиваль-выставкэ хараха дуратайшуулай тоо үдэрһөө үдэртэ олошорно.

— Манай институдай тоолон тодорхойлгын түбэй худэлмэрилэгшэд, студентнэртэ выставкэдэ табигдаһан шэнэ техникэ ехэтэ һонирхогдоно. Студент бүхэн институдта үзэһэн материалнуудаа эндэл шалгажа, өөһэдынгөө мэдэсые тодоруулна, мэдээгүй юумэез ойлгожо абахын тула оролдоно, — гэжэ технологическа институдай тоолон тодорхойлгын түбэй худэлмэрилэгшэ Е. А. Васюткина омогорхоно.

«Спутник» гэжэ уласхоорондын залуушуулай аяншалгын бюрогой худэлмэрилэгшэд выставкэ хараха дуратайшуулые тусхай графигай ёһоор оруулжа гаргана. Эдэнэрһээ гадна хотын олон тоото ажалшад, предприяти, эмхи зургаануудай, һуралсалай газарнуудай түлөөлэгшэд мүн лэ тусхай графигаар ерэжэ хараха аргатай. Выставкэдэ үдэртөө 1500-һаа дээшэ хүн зон орожо, хилын саанаһаа асарагдаһан һүүлэй үеын техникэтэй дүтөөр танилсаха аргатай болоһондоо баясана.

Англиин, США-гай, Японой фирмэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд, түлөөлэгшэд выставкэдэ табигдаһан зүйлнүүд тухайгаа таһалгаряагүй хөөрэжэ, танилсуулхые оролдоно.

Мүн совет ороной городуудһаа ерэһэн мэргэжэлтэд өөһэд өөһэдынгөө предприятинуудай бүтээлнүүдые олоной үзэмжэдэ табижа, бултанай талархал, омогорхолдо хүртэнэ.

— Һүүлэй үедэ компьютернүүдэй, рободуудай орон боложо тодорһон Японой фирмэнүүдэй асарһан техникэ олоной дунда ехэтэ һайшаагдана. Илангаяа үнгэтэ телевизорнүүд ажалшадай дура таґана,— гэжэ фестиваль-выставкэ эмхидхэлсэгшэдэй нэгэн А. Р. Баторов хөөрэнэ.

Мүн Пионернүүдэй ордон соо шэнэ программаар шатарай наадан хэдэн үдэрэй туршада үнгэргэгдэжэ байнхай. Шатарай нааданда уласхоорондын гроссмейстернүүд, спортын мастернууд хабаадалсажа, шатарай компьютерэй нюусануудтай Улаан-Удын шатаршадые танилсуулна, хэдэн хюлгэ дээрэ нэгэ доро наадажа шатарай һонин, хүлеэгдээгүй ябадалнуудые хэжэ, олондо һайшаагдана. Тиихэдэ Горькиин нэрэмжэтэ түбэй библиотекэ, багшанарай институдай актова зал соо тусхай семинарнууд үнгэргэгдэнэ.

Т. БАДМАЙН.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Уласхоорондын выставкын секретарь Е. А. Васюткина телетайпаар һүүлэй мэдээсэл абажа байна. 2—3. Англиин «Джеральд компьютерс» фирмын түлөөлэгшэ Дункан Керр, Японой «Боекицо» гэжэ фирмын хүтэлбэрилэгшэ Мацусита гэгшэд өөһэдынгөө бүтээлнүүдтэй выставкэдэ орогшодые танилсуулна.

С. БАЛДУЕВАЙ фото

ЭРХИРЭГЭЙ ЭДЭБХИТЭД

ЗАГАРАЙН районой Эрхирэгэй соёлой байшангай дэргэдэ эмхидхэгдэһэн уран һайханай бүлгэм нютагайнгаа, совхозой ажалшадые соёлой талаар хангаха хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсуулдаг. Дурсагдагша бүлгэмэй гэшүүд — совхозой худэлмэришэд, мэргэжэлтэд болоод дунда һургуулиин багшанар, һурагшад хабарай терилгын, намарай хуряалгын үедэ концертын тусхай программа бэлдэжэ, нютагайнгаа ажахын отделенинүүдээр концерт наада харуулдаг юм.

Үнгэрһэн үбэлжэлгын үедэ Эрхирэгэй соёлшод совхозойнгоо Арбижал, Хуушан-Онохой, Добо-Енхор, Онохой-Шэбэр, Асагад гэхэ мэтын отделенинүүдэй малшадта уран бэлигээ харуулжа ґурмашуулаа, ажал худэлмэридэнь эршэ зориг бадаруулаа һэн. Тиигэжэ Эрхирэгэй уран һайханай эдэбхитэд үнгэрһэн үбэлдөө һүһаалиин фермэнүүдэй, мүн хонишодой улаан булангуудта гуша гаран концерт табихаһаа гадна ниитын малай үбэлжэлгын хэр зэргэ үнгэржэ байһан тухай, мүн шэнэ түлэй абтажа байһан тухай «Дайшалхы» болоод «Сахилгаан» хуудаһануудые гаргадаг, уласхоорондын болоод орон, республика дотороо боложо байһан ушар байдалай темэнүүдээр лекци, хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэдэг һэн.

— Манай соёлой байшангые Лубсан Самбуев хүтэлбэрилнэ. Тэрэ анхан Улаан-Удын соёл-гэгээрэлэй училищие амжалтатайгаар дүүргэһэн юм. Уран һайханаймнай бүлгэмдэ совхозоймнай ахамад ветеринарна врач Будажап Дондоков, бухгалтер Татьяна Савельева, хүүгэдэй саадай хүмүүжүүлэгшэ Намсалма Егнинова, Эрхирэгэй дунда һургуулиин ород хэлэ болон литературын багша Валентина Жигмытова болон бусад эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг,— гэжэ нютагай соёлой байшангай методист Светлана Цыбикдоржиева хөөрэнэ.

Һаяхан Эрхирэгэй соёлшод районойнгоо зүүн захада оршодог XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой гурбан отделениин ажалшадта зорижо, концерт наадаараа урмашуулба. Дуушад Будажаб Дондоков, Татьяна Савельева, Намсалма Егнинова гэгшэдэй ирагуу һайхан гүйсэдхэлгөөр буряад, монгол дуунууд урматайгаар зэдэлээ.

Эрхирэгэй сельсоведэй түрүүлэгшэ, РСФСР-эй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Владимир Цыдыпович Баторов нютагайнгаа соёлой байшангай дэргэдэ арадай театр эмхидхэжэ, драматург Дугар Дылгыровэй «Залуу наһанай охин» гэһэн зүжэг табяа юм.

Б. ЖАНЧИПОВ,
манай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: Эрхирэгэйхид XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозой Тарбагатайн отделенидэ харуулһан концерттынгээ үедэ

Авторай фото.

ЭБ НАЙРАМДАЛ — ЭНХЭ ЖАРГАЛ

Июниин хори гаранаар Хэрэн һууринай соёлой байшан соо дайнай ба ажалай ветерануудта зорюулагдажа, «Эб найрамдал» гэһэн уран һайханай концерт болобо.

Энэ концертдэ Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай артистнар — Буряадай АССР-эй арадай артистнар Н. Токуренова, М. Елбонов, Буряадай АССР-эй габьяата артист Д. Сультимов, артист И. Цыбикжапов гэгшэд хабаадалсаа. Мүн Түнхэнэй совхозой урилгаар айлшалжа ерээд байһан Монголой Арадай Республикын Хүбсэгэл аймагай Алаг-Эрдэн сомоной уран һайханай эдэбхитэд хабаадалсаба.

Алаг-Эрдэн сомонһоо ерэһэн бүлэгэй хүтэлбэрилэгшэ Жаргалсайхантай уулзахадамнай, иигэжэ хөөрэбэ: «Бидэ энэ районой Түнхэнэй совхозой худэлмэришэдэй, малшадай урилгаар Хужар нютагай һайндэртэ хабаадалсахаяа зорюута ерэһэн байнабди. Нёдондо жэл энэ совхозой уран һайханай коллектив манай сомон айлшалһан байна. Энэ харилсаа холбоомнай саашадаа таһарангүй, улам бүри хүгжэжэ, бэхижэжэ байг лэ даа гэжэ хэлэхэ хүсэл түрэнэ...».

С. ДОРЖИЕВ.

ПРАВДА БУРЯТИИ

▲ «Социализмын шэнэ шэнжэ шанар туйлаха»— КПСС-эй Бүхэсоюзна XIX конференциин материал.

▲ Республикамнай табан жэлэй жагсаалда — мэдээсэлнүүдэй суглуулбари.

▲ КПСС-эй Бүхэсоюзна XIX конференци. Комиссиин түрүүлэгшэ, КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүндэ кандидат, КПСС-эй ЦК-гай секретарь Г. П. Разумовскиин хэһэн Мандатна комиссиин элидхэл.

▲ «Нэгэдэл. Юунэй тула?» — хубилган шэнэдхэлгэ тухай бэшэгүүд.

▲ «Соёлой-спортивна комплекснууд ямар арга шадалтайбі?» В. Седуновой, И. Игум-

СПОРТ

ДААМАЙ ХЮЛГЭ ДЭЭРЭ

Эрэшүүл болон эхэнэрнүүдэй дунда даамаар Буряадай АССР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн дүүрэбэ.

Эрэшүүлэй дунда 30 хүн хабаадажа, швейцарска гуримаар 9 тур наадаһан байгаа.

Улаан-Удын авиационно заводой слесарь, спортын мастерта кандидат Николай Алешко һүбэлгэн бэрхээр наадажа, бүхы шахуу уулзалганнуудтаа илажа гараба. Тиигэжэ тэрэ 7,5 очкотойгоор республикын чемпион болоо. Энэл заводой худэлмэришэн, спортын мастерта кандидат Сергей Терновский тэрээнһээ хахад очкогоор гартажа, хоёрдохи һуури эзэлбэ. Зүүн Сибириин технологическа институдай 1-дэхи курсын студент Бато Эрдынеев гурбадахи шанда хүртөө. Спортын мастерта кандидадууд Мунко Базаров, Юрий Ханхараев гэгшэд удаадахи һууринуудта гараһан байха юм.

Эхэнэрнүүдэй дунда мүн лэ 30 хүн сугларба. Тэдэнэр швейцарска гуримаар 9 тур наадаа. Буряадай багшанарай институдай 1-дэхи курсын студентка, спортын мастерта кандидат Светлана Ухинова 7,5 очкотойгоор ялалта туйлаба. Хоёрдохи интернат һургуулиин 10-дахи класс дүүргэжэ байһан Лида Паршенкова 6 очко абаад, мүнгэн медаляар шагнагдаһан байгаа. Энэл институдай студентка Татьяна Гармаева гурбадахи һуури эзэлбэ.

Багшанарай институдай студентка Валентина Александрова, уласхоорондын даамаар республикын чемпионка, технологическа институдай 2-дохи курсын студентка Надежда Ринчинова гэгшэд һайнаар, һүбэлгэн бэрхээр наадажа, даамда дуратайшуулай магтаалда хүртэһэн байгаа.

Хүүгэдэй спортын 5-дахи һургуулида даамай нюусатай танилсаһан Б. Эрдынеев, С. Ухинова, Л. Паршенкова, Т. Гармаева гэгшэд Улаан-Удын шэлэй заводой һууриндахи «Одохон» гэжэ хүүгэдэй клубай гэшүүд юм.

С. Ухинова, Т. Гармаева, В. Александрова гэгшэд даамаар РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө август һарада Грозный хотодо үнгэргэгдэхэ хахад финалай нааданда хабаадаха байна. Т. Федькина, Л. Паршенкова гэгшэд басагадай дунда уласхоорондын даамаар профсоюзуудай спортын бүлгэмэй Россин советэй түгэсхэлэй мүрысөөндэ хабаадахаяа август һарада Орел ошохо юм.

Зүүн Сибириин түмэр замай Улаан-Удын отделениин ахалагша инженер В. Кулиуш, авиационно заводой худэлмэришэн Н. Алешко гэгшэд даамаар РСФСР-эй түрүү һуури эзэлхын түлөө июль һарада Яхадай АССР-эй Покровск хотодо үнгэргэгдэхэ хахад финалай нааданда хабаадаха.

Б.-М. ЖИГЖИТОВ.

Хүнгэн атлетикэ

ҮНДЭР ДҮНГҮҮД

Мэдээжэ хүнгэн атлет Александр Пугачевскиин дурасхаалда зорюулагдаһан бүхэроссин мүрысөөн Ярославль хотодо дүүрэбэ. Энэ заншалта мүрысөөндэ хабаадахадаа, Буряад ороной хүнгэн атледүүд үндэр үрэ дүнгүүдые туйлаһан байха юм. Сэхыень хэлэхэдэ; тус мүрысөөнэй нэрэ хүндэ жэлһээ жэлдэ ургажа, улам олон атледүүд хабаададаг боложо байна. Байгша ондо 400 шахуу хүн хабаадаа.

Уласхоорондын классай спортын мастер Татьяна Позднякова 1500 метрэй зайе 4 минута 12,4 секунда соо гэталжа, хоёрдохи һуури эзэлбэ. Спортын мастер Ирина Гайдук 800 метртэ 2 минута 01,3 секунда саг харуулжа, мүнгэн медаляар шагнагдаһан байха юм.

Уласхоорондын классай спортын мастер Павел Яковлев 1500 метрэй урилдаанда дүрбэдэхи һуурида гараба. Спортын мастер Татьяна Маслова 3000 метртэ 9 минута 14,8 секунда саг харуулжа, мүн лэ дүрбэдэхи боложо фиништэ ерээ.

800 метрэй урилдаанда спортын мастер Александр Медведев яһала һайн үрэ дүн туйлаа—1 минута 49,1 секунда. Энэнь байгша ондо Буряадай урилдаашадай туйлаһан эгээл үндэр үрэ дүн болоно.

Б. МИРОМАНОВ.

ЕХЭ ҺАЙНДЭРЫЕ УГТУУЛАН

Сэлэнгын районой түб һуурин — Гусиноозерск хотодо үнгэргэдэхэеэ байгаа худөөгэй спортын зунай III нааданууудай ахамад судья В. П. Кондаковтой уулзахада, тэрэ иигэжэ хөөрэбэ:

— Худөөгэй ажалшадай дунда хүндэтэй боложо эхилһэн спортын зунай нааданууудта бэлэдхэл түгэсхэхы шатадаа оробо. Эндэ нэн түрүүлэн юун тухай хэлэлтэйб гэхэдэ, түгэсхэлэй наадануудые үнгэргэхэ болоһон Сэлэнгын районой түб — Гусиноозерск хотые, мүн спортын зарим зүйлнүүдээр мүрысөөнүүдэй болохо Тохой, Новоселенгинск, Сэлэн-Дүүмэ тосхонуудые болбосон түхэлтэй болгохо талаар ехэ худэлмэри хэгдэнэ, эмхидхэгдэнэ. Мүнөө дурсагдагша һуурин тосхонуудай үйлсэнүүдтэ, талмайнуудта һөөг модод һуулгагдаһан, шэмэглэлэй панно болон транспарантнууд түхэрэгдэжэ, олон зоной ябадаг харгын захаар, мүрысөөнүүдэй үнгэргэгдэхэ талмайн хажуу талаар үгэгдэһэн байна.

Байгша оной нааданууудта хэды спортсменүүд, тренернүүд ерэхээр харагданалаб?

— Республикымнай худөөгэй бүхы районууд заншалта болоһон энэ нааданда бултадаа хабаадаха юм. Хүсэд тоолоҗо гаргаһанай ёһоор, 1300-гаад спортсменүүд, тренернүүд тоологдоно. Тиихэдэ хэдэн зуугаад айлшад, артистнууд, тусхай түлөөлэгшэд ерэхэ юм.

Худөөгэй нааданууудай программада шэнэ хубилалта нэмэжэ оруулагдаа гү?

— Урда жэлнүүдтэ спортын 9 зүйлөөр мүрысөөнүүд үнгэргэдэдэг байгаа. Харин байгша оной нааданууудта ритмическэ гимнастика, сэрэгэй эстафетэ дамжуулгын зүйлнүүд нэмэжэ оруулагдаба. Эдэ үдэрнүүдтэ республикын бүхы районуудта мүрысөөнүүд үнгэргэгдэдэжэ, эрхим амжалта харуулһан спортсменүүдһээ суглуулагдамал командануудыг бүридхэгдэбэ.

Ехэ нааданууудые хангаха судьянараар хэд томилогдобо гээшэб?

— Мүрысөөнүүдые уласхоорондын, бүхэсоюзна, республиканска категориин судьянар хангаха юм. Нэрлэбэл, В. Е. Гармаев, С. И. Деханов, В. Л. Балдаев, А. Б. Бутхаев, В. М. Цинкер, М. Ю. Дабаев болон бусад оролсоно. Тэдэнэр ехэ нааданай эхилхын урда тээ спортын зүйлнүүдээр семинарнуудые үнгэргэхэ, командануудай хэр зэргэ түбхинэһые шалгаха болон бусад хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ болоно.

Гурбадахияа үнгэргэгдэхэ худоогэй спортын зунай нааданууудай соёлой программа үргэн хэмжээ ябуулгануудые хараланхай. Республикын предприяти, эмхинүүдэй дуу, хатарай ансамблиин артистнууд, уран һайханай бүлгэмэй түлөөлэгшэд бэлиг шадабарияа худоогэй ажалшадта, спортсменүүдтэ харуулха болоно. Энээнһээ гадна Буряадай АССР-эй Худалдаа наймаанай министерство, Буркоопсоюзай правлени, ниитын эдеэ хоолой управлени, ОРС-ын худэлмэрилэгшэд нааданда хабаадахаяа ерэгшэдые амтета эдеэ хоолоор хангаха юм.

Худөөгэй спортын зунай нааданууудта ямар районһоо олон спортсмен ерэхээр харагданалаб?

— Жэл бүри үнгэргэгдэдэг болоһон зунай нааданууудта худоо нютагуудай ажалшад эдэбхи үүсхэлтэйгээр хабаадалсадаг болоо. Эндэ ямар районой хүтэлбэрилэгшэд спортдо гол анхаралаа хандуулнаб, тэндэл эрхим үрэ дүн туйлагдана, ажалшад олороо хабаадалсана. Зунай нааданууудта Хойто-Байгалай, Сэлэнгын районуудһаа 86 спортсмен хабаадаха юм. Бусадынь 50—77 хүнһөө бүридэнэ. Спортын 12 зүйлөөр үнгэргэдэхэ түгэсхэлэй нааданда эдэнэр хабаадажа, өөр хоорондоо болон командаараа түрүү һуури эзэлхын түлөө шанга тулалдаа үнгэргэхэнь дамжаггүй. Үшөө тиихэдэ урда жэлнүүдтэ футболоор үнгэргэгдэһэн түгэсхэлэй нааданда дурбэн команда оруулагдадаг байһан юм. Харин байгша оной нааданда зургаан команда оруулагдаба. Эдэнэрнай хэд бэ гэхэдэ, Захаминай, Түнхэнэй, Кабанскын, Хэжэнгын, Хойто-Байгалай, Сэлэнгын районуудай команданууд болоно.

Ехэ нааданда эрхимлэжэ гараһан комендануудта ямар шангуудыг барюулагдахаар хараалагданаб?

— Нааданууудта эрхим дун харуулһан спортсменүүдтэ барюулагдаха олон тоото шан, бэлэгүүдые республикын эмхи зургаанууд, предприятинууд тогтооһон байна. Энээнһээ гадна командаараа шалгарагшадта хоёр «Москвич», нэгэ «Кубань» автобус барюулагдахаар хараалагдаба. Жэшээнь, «Москвич» машина худөөгэй болон промышленна районуудай дундаһаа эрхимлэһэн командануудта барюулагдаха юм. Харин «Кубань» автобусоор худөөгэй спортын зунай нааданууудые һайнаар эмхидхэһэн, үнгэргэһэн, мүн спортын барилгануудые олоор түхеэрһэн ба олон хүн зониие хабаадуулһан районой команда шагнагдаха болоно.

Иигээд лэ холо, ойроһоо Улаан-Удэ ерэһэн районуудай спортсменүүдые, артистнуудые һуулгаһан пассажирска поезд, автобусууд нүүрһэ малтан абадаг хото — Гусиноозерск тээшэ аян замдаа гарахань. Сэхыень хэлэхэдэ, республикын худоогэй ехэ наадануудые эмхи гуримтайгаар үнгэргэжэ, арад зоной дунда спортын ёһотойл һайндэр болгохын тула эмхидхэлэй комитет горитой оролдолго гаргана гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:
индекс 670000

УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23. редактор — 2-50-96, приемная — 2-54-54. зам. редактора — 2-68-08. зам редактора — 2-62-62. отв секретарь — 2-50-52. секретариат — 2-66-76; отделы: партийной жизни — 2-60-91 пропаганды — 2-56-23. промышленности и строительства 2-61-35. сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта — 2-69-58. культуры и школ — 2-60-21. 2-57-63. информации — 2-34-05. переводов — 2-54-93. писем и селькоров — 2-67-81, корректорская — 2-33-61, выпускающие — 2-35-95. собственные корреспонденты: п. Баргузин — 91-1-44, п. Кырен — 91-7-18, Северобайкальск — 35-73, п. Хоринск — 55-6-99.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ, ул. Ленина. Н-00498. Заказ № 152. Индекс